

Локални Еколошки Акциони План
Општине Гацко
2010 - 2015

Издавач

Општина Гацко

За издавача

Милан Радмиловић, Начелник општине Гацко

Координатор:

Лазар Окиљевић

Радна група:

Лазар Окиљевић

Горан Савић

Миленко Аџић

Ратко Милинковић

Горан Лозо

Радован Паповић

Александар Мاستиловић

Василије Лажетић

Велимирка Аџић – радио Гацко

Зоран Марковић

Радомир Радмиловић

Бранко Говедарица

Ранко Кошутић

Десанка Крстојевић

Милан Ковачевић

Фотографије:

Зорица Рамбат

Штампа

Тираж 200

ПРЕДГОВОР

У вашим рукама је коначна верзија Локалног еколошког акционог плана (ЛЕАП), који је сачинила радна група за израду ЛЕАП - а Општине Гацко у сарадњи са невладиним организацијама Мисија OSCE-а теренска канцеларија Требиње, Центар за развојне иницијативе (ЦРИ) Гацко,Савјет ученика С.Ш.Ц „Перо Слијепчевић“ уз предлоге и сугестије упућене од стране заинтересованих одборника, мјесних заједница, јавних и приватних предузећа и других институција и појединаца, чије је учешће било неопходно у изради овог документа.

ЛЕАП први пут на једном мјесту идентификује еколошке проблеме и недостатке, предлаже мјере за њихово отклањање и указује на нове могућности вођења политике заштите и унапређења животне средине у нашој заједници.

ЛЕАП је петогодишњи документ. Рађен је као отворен документ који почиње процес у коме сви учесници могу да учествују у праћењу, ревидирању и допуњавању предложених мјера и циљева.

Креирањем ЛЕАП-а утврђени су проблеми и приоритети у општини Гацко и одређене мјере које је потребно предузети. На првом мјесту неопходно је утицати на подизање нивоа свијести грађана за заштиту животне средине али и сузбијање појединачних и краткотрајних интереса, који не презају ни од тога да се девастацијом животне средине дође до варљиве користи.

Оно што сви очекујемо и на шта смо усвајањем овог документа обавезни јесте вјеродостојна примјена ЛЕАП-а који у наредном периоду мора постати незаобилазна смјерница у рјешавању еколошких проблема и подлога за израду и финансирање развојних пројеката.

Колико будемо истрајни у примјени поставки овог документа утолико ћемо више цијенити изузетне вриједности својег животног простора, себе саме и превасходно своје потомство.

Улог је исувише велики да бисмо се према њему односили немарно.

Начелник општине
Милан Радмиловић

Предсједник скупштине општине
Лука Аћимовић

САДРЖАЈ

1. Општи подаци

Географија

Историја

2. Социо - економске карактеристике

3. Привреда и животна средина

4. Управљање животном средином

5. Стање животне средине

5.1 Управљање квалитетом ваздуха

5.2 Интегрално управљање водним ресурсима

5.3 Земљишни ресурси, заштита, кориштење и управљање

5.3 Земљишни ресурси, заштита, кориштење и управљање

5.5 Управљање шумама

5.6 Управљање отпадом

5.7 Интегрално управљање простором

5.8 Биодиверзитет, георазличитост и заштита природног и културног наслеђа

5.9 Здравље и сигурност

1. Општи подаци

Географија

Општина Гацко се налази на југо - истоку Републике Српске (БиХ). Заједно са Требињем, Љубињем, Билећом и Невесињем чини источну област Херцеговине познату под именом Источна Херцеговина. Гацко је смјештено у њеном најиздигнутијем сјевероисточном дијелу. Територија општине се простире између $43^{\circ}1'37''$ и $43^{\circ}21'14''$ сјеверне географске ширине и $18^{\circ}20'00''$ и $18^{\circ}43'20''$ источне географске дужине. Општински центар град Гацко лежи на $43^{\circ}9'30''$ сјеверне географске ширине и $18^{\circ}31'30''$ источне географске дужине и на 956 метара надморске висине.

Просјечна надморска висина општине је нешто изнад 1.000 метара, а висинска разлика између највисочије тачке, Вољујак (2336 m) и најниже пробројница Сутјеске, Вратар (710 m) је 1626 метара. Цијело Гацко је у амфитеатру високих планина које га окружује, са коридорима према југу и мору (Дубровник), истоку (Никшић), западу (Невесиње) и сјеверу (Фоче), куда од најранијих времена воде путеви у свијет и суседне просторе. Гатачка општина на истоку гранични са Црном Гором, на југозападу са Билећом, на западу са Невесињем, на сјеверу са Калиновиком и на сјевероистоку са Фочом.

Ријека Врба која је својим извором зашла за Живањ (1695 m) и Лебршник (1895 m) и тако се приближава сливу Дрине, отвара општину према сјеверу до под превој Чемерно (1329 m), а даље према сјеверу веза се наставља кањоном Сутјеске, који је пробила између Зеленгоре и Вољујака. Знатно је повољнија веза према југу то јест „Ниској Херцеговини“, она се остварује преко „Караула“ (985 m) која је смјештена између планина Баба и Троглав.

Гацико је добро отворено према сјеверозападу, Невесињском пољу и долини ријеке Неретве, долином ријеке Заломке (Ђеропе). Ка Црној Гори односно Никшићком пољу и долини ријеке Зете, Гацко је повезано дубоком валом Дуге.

Гацко је дакле на раскршћу путева, који га пресецају на четири скоро идентична дијела: ка Никшићу (југоисточни правац), Билећи, Требињу и Дубровнику (јужни правац), Невесињу и Мостару (западни правац) и Србињу (Фочи) и Сарајеву (сјеверни правац).

Општина Гацко има површину од 736 km² или 73.600 ha, заузима 1,3 % Босне и Херцеговине односно 3,00 % Републике Српске. Општински центар град Гацко удаљен је од Дубровника и Јадранског мора 108 km, Требиња 72 km, Мостара 94 km, Фоче 69 km, Сарајева 146 km, Никшића 62 km, а само 38 km од националног парка „Сутјеска“ члана уније националних паркова Европе.

На простору општине Гацко развијен је само друмски саобраћај. Најближа жељезничка станица је у Никшићу око 60 km, најближи аеродром у Мостару око 90 km, најближа морска лука је Дубровник 106 km. Постоје два магистрална правца М-20 и М-6.

Магистрални правац М-20 је Дубровачки туристички правац, који води од Србије (Београда) преко Вишеграда, долине ријеке Сутјеске, Гацка, Билеће и Требиња ка Јадранском мору. Магистрални правац М-6 Мостар – Невесиње – Гацко повезује општину са долином Неретве и Западном Херцеговином.

Уколико се има у виду амбијент у којем је смјештена и чињеница да се налази на раскрсници путева, за Гатачку општину се може рећи да има повољан природно–географски, али и туристички положај. Због ове чињенице положај Гатачке општине може се прихватити као значајна компонента развоја транзитног туризма као својеврсне подстицајне основе за развој туризма уопште.

Састанак радног тима

Историја

Простор општине Гацко, као у осталом и највећи дио Балканског полуострва, развијао се у веома сложеним друштвеним и економским приликама током историје.

Поуздано се зна да је у праисториском добу на простору данашњег Гацка постојао живот, документован материјалом из палеолита, ловно станиште у Ружиној Пећини у Пустом пољу. На прелазу из каменог доба у доба употребе метала, постоје трагови пронађени налазом бакарног мача са локалитета Геља Љут. Остаци око 500 илирских

гомила и градина свједоче о животу Илира на овом простору. На гатачкој територији су била настањена илирска племена Наренса и Мелкумана. Од многобројних градина на многобројним узвишењима, најважнија је била Гат уједно и племенски центар Наренса. Насипне камене гомиле су по цијелом подручју и њихов број се пење на стотине. Највише их је сјеверно од Гатачког поља, уз велика градинска насеља. У рату од 170. год. до 158. год. прије нове ере, Римљани су заузели илирске територије од Скадра до Неретве. Римљани се постепено учвршћују и настаје процес романизације покорених Илирских племена.

“Римске легије су 35. год. прије нове ере, Октавијановим освајањима присиле Илире, од мора до Дрине и Драве да признају римску власт. Гацко се нашло коначно у Римском посједу 33. год. старе ере, од када је у саставу римске провинције Далмације.“

Римљани подижу своја насеља непосредно уз илирске градине, код Гата, Градца, Автовца, Гацка, Грачанице, Градине и других. Најстарије и највеће насеље из тог доба је Трговиште, подигнуто код данашњег села Казанаца. На основу изучавања може се закључити да је то било знатно градско насеље на раскрсници важних путева, које је имало значајан трг у доба Јулија Цезара. У четвртом вијеку долази до слабљења царства и варварски народи су почели продирати у унутрашњост Балканског полуострва. У вријеме великих ратова Византије и Келта у овим областима десиле су се значајне промјене. Тридесетих година шестог вијека кроз недовољно заштићене сјеверне границе царства почеле су продирати словенске чете, постепено и у таласима освајати нове просторе на Балкану. Словени су затекли остатке старијег романског становништва које се повлачи ка приморју или бјежи у планине, гђе се бави сточарством. Словенска племена постепено стварају више држава у деветом, десетом, једанестом вијеку и свака од њих има свој период доминације над осталима. Стварањем српских средњовјековних држава Гацко се налазило у саставу Хума, затим велике државе Српског кнеза Часлава, крајем деветог и почетком десетог вијека. Послије је у саставу средњовјековне Дукље и из тога периода је први писани извор у коме се помиње Гацко.

Најстарији писани извор у коме се помиње Гацко је Лџетопис попа Дукљанина из дванаестог вијека. У њему се Гацко наводи као жупа у саставу Подгорја (Субмантана) чију су област сачињавали жупаније: Оногоште, Моратиа, Цо-мернизе, Пива, Герицо, Нетусино, Гуисемо, Цом, Дебрециа, Нерет ет Рама.“38 Дукљанин или неки од каснијих преписивача Гацко су написали као Грецио. То се види и у набрајању жупа Гацко (Грецио) је написано између Пиве и Невесиња, гђе се по положају и налази, те би се Грецио могло једино односити на Гацко. У сачуваним документима Српске провинције Гацко се први пут помиње 1276. године као мјесто сукоба између српског краља Уроша Првог и његовог старијег сина Драгутина. То је период када се овај простор

налази у саставу државе Немањића. Деведесетих година четрнестог вијека господар Гацка је војвода Војин који је једно вријеме био савјетник младог српског краља Стефана Душана, од 1345. године цара Србије. Поткрај четрнестог вијека Гацко је у саставу Босанске државе, тачније за владе Твртка првог (1353.-1391.год.) У вријеме средњовјековне Босанске државе у жупи Гацко су постојала насеља Кључ, Гацко, Церница и путна станица Чемерно. Почетком петнаестог вијека ове области добијају име Херцеговина по владару ових крајева Херцег Стефану, унуку Влатка Вуковића, који је столовао у граду Кључу.

У том периоду овај простор је на главном трговачком путу који води из Дубровника преко Требиња - Билеће - Гацка за Фочу одакле се везао за Цариградски друм. "Интересантно је да се 1445.године на овом путу спомиње гостионица на Чемерну код Гацка, коју је држала крчмарица Бољка. То је колико се зна прва жена угоститељ на простору бивше СФРЈ. Послије пада Босне (1463. год.) под Турску, постепено је заузима и Херцеговина. Турска војска је заузела Гацко 1465. године, кад и Церницу, а Кључ је успио да се одржи до 1479. године. Турци ће се на овим просторима задржати до 1878.године тачније пуних 400 година. Изгледа да Метохија (Гацко) и послје освајања од Турака има трговачки значај, о чему свједочи постојање караван сараја у шестом вијеку. Насиље и намети турских власи тешко су падали народу па је долазило до честих буна и устанака. За вријеме Смаил-аге Ченгића, Гацко (Метохија) је сједиште кадилука, чије је сједиште до тада било у Церници. Гатачки крај дао је значајан допринос у устанцима Луке Вукаловића (1853. и 1861.године), као и у Херцеговачком устанку, „Невесинској Пушци“ (1875.- 1878. год). У овом рату по јунаштву су остали запанђени поп Богдан Зимоњић и Стојан Ковачевић. И поред великих жртава и жеље за ослобођење, Берлинским конгресом 1878. године, један окупатор је замијењен другим. Аустроугарска монархија ће се на овом простору задржати до 1918.године, то јест пуних 40 година. Убрзо по доласку Аустроугарске, 1882. године подигнут је устанак управо у Гацку, против новог окупатора. Устанак који је још познат као „Стојанов Вакат“ су предводили Стојан Ковачевић и Салко Форта, проширио се на читаву источну и „Стару Херцеговину“. Аустроугарске власти уз ангажовање велике војне силе су угушиле устанак у наредне двије године. И неки позитивни догађаји обиљежили су овај период. Први званични попис становништва извршен је 1879.године и тада је установљено да у општини Гацко живи 9295 становника. Сељаци постепено откупљују беговску земљу, јача и српско грађанство. Ради се на мелиорацији поља, прочишћавају се понори и гради се мрежа канала за наводњавање поља. Од 1891. до 1896.године изграђена је лучна брана, прва на Балкану и акумулирано језеро „Клиње“. Подигнута је прва метеоролошка станица у Гацку. У току Првог Свјетског рата, добровољци из Гацка су се борили на страни Србије и Црне Горе па их је велики број страдао на разним бојиштима.

Напокон, после четиристо четрдесет година ови простори су ослобођени и нашли су се у саставу краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918. године а од 1929.године у Краљевини Југославији. У Краљевини Југославији Гацко је било сједиште Гатачког среза и административна јединица у Зетској бановини са сједиштем на Цетињу. Како су периоди мира на овим просторима кратки убрзо је дошло до Другог Свјетског рата, који је донио велика људска и материјална страдања. Гацко је у току овог рата пет пута ослобађано и губљено, коначно 1. 9. 1944. године јединице Десете Херцеговачке Ударне бригаде ослободиле су Гацко од окупатора. У Другом Свјетском рату Гацко је имало око 1150 жртава, што војника што цивила.

Гацко у СФРЈ, почиње са новим бржим развојем. Граде се собаћајнице, привредни објекти, знатно је увеличан стамбени фонд, долази до убрзане индустријализације коју прати урбанизација и дерурализација. Свакако носиоц тог развоја је Рудник и Термоелектрана „Гацко“.

Распадом СФРЈ, ово подручје је по трећи пут у двадесетом вијеку захватио ратни сукоб. Грађански рат од 1992. до 1995. године је поново довео до великих страдања. Многи животи су изгубљени, дошло је до великог помјерања становништва, а економија је замрла“. По неким процјенама из 1996. године општина Гацко је примила 1186 избјегличких домаћинстава, што је чинило 40 % од укупног броја домаћинстава.“ Данас је Гацко општина у РС и БиХ.

Сатанак радног тима

2. Социо - економске карактеристике

На стање социјалне заштите на једном подручју утиче велики број фактора. То су прије свега макро окружење, односно политичко-економска стабилност и привредна развијеност државе, уређеност и плански развој система социјалне заштите, развијеност и број установа социјалне заштите и других организација које се баве социјалним и хуманитарним радом.

На локалном плану на стање социјалне заштите утиче прије свега развијеност општине, број становника као и његова старосна структура, могућност запослења, односно уједначен развој привреде са отварањем нових радних мјеста, равномјерна насељеност урбаног и сеоског подручја са могућностима развоја пољопривреде, организованост здравствене заштите и

пратећих здравствених установа, развијеност образовног система, постојање установа са дјелатношћу из ове области, постојање удружења невладиних организација и друге објективне околности.

На стање социјалне заштите утичу и одређене субјективне околности – осјећај породичне припадности, односно снага породичних веза, традиционална солидарност малих заједница, позитиван сензибилитет за туђу невољу и слично.

Простор општине Гацко захвата површину око 736 км² са око 10.500 - 11.000 становника, односно мање од 15 становника по квадратном километру, што је више него слаба насељеност, посебно у сеоским подручјима у сјеверном дијелу општине.

На подручју општине услед разних збивања доселило се око 2500 нових становника.

Према подацима у 2008 године, умрло је 69 наших суграђана, а рођено 76, што показује да су се стопа морталитета и наталитета готово изједначиле, а обзиром да се велики број младих послје завршеног факултета не враћа у Гацко, број становника је у опадању.

Укупан број запослених је 3130, а тиме и стопа запослености 28%, што је готово дупло више од републичког просјека, али треба имати на уму чињеницу да имамо знатан број грађана који се воде као запослени, а њихова судбина и судбина предузећа у којима су запослени је недефинисана („Билећанка“, „Планинско добро“ и слично)

Званично незапослених (октобар, 2009.) је 949, те је стопа незапослености око 9% што је такође знатно повољније од републичког просјека. Интересантна је и школска и старосна структура незапослених:

Школска спрема	НК	ПК	КВ	ССС	ВКВ	ВШС	ВСС
Број незапослених	225	9	323	284	25	35	48

Доб	18-20	20-24	24-30	30-35	35-40	40-45	45-50	50-55	55-60	60-65
Број	39	124	187	125	113	93	79	94	67	27

Из овога се види да су 473 незапослена лица старосне доби преко 35 година, а чак 188 лица је преко 50 година који на тржишту рада имају мале или никакве шансе за будуће запослење, и од којих ће добар број послје навршаних 65 година живота прећи у надлежност Центра за социјални рад (ЦСР).

Према садашњим подацима на подручју општине Гацко, регистровано је 176 пословних субјеката, а значајан податак је да је у 2008-ој одјавило своју дјелатност 40 пореских обвезника.

У дјечијем вртићу борави 99-оро дјеце, а његове услуге користи и 36 дјеце предшколског узраста.

Услуге Центра за дјецу са посебним потребама користи 15-оро дјеце и омладине са посебним потребама, од укупно 56 евидентираних.

У централној и подручним основним школама има укупно 1088 ученика.

Средњошколским образовањем обухваћено је 492 ученика.

Према процјенама на подручју Општине живи око 2450 грађана старијих од 65 година. Њих 1361 су пензионери, што је за 133 лица више него у 2008 години (у 2008-ој 1228).

Примарна здравствена заштита обавља се путем Дома здравља Гацко.

Црвени крст, као организаија која у свом програму има социјално хуманитарну дјелатност у складу са својим могућностима води рачуна о старим и изнамоглим лицима који живе сами, помажући им у храни и хигијени.

Институционално организовање социјалне заштите везано је за Центар за социјални рад, који је у 2008-ој имао следећи број корисника:

1	Новчана помоћ	88
2	Додатак за помоћ и његу другог лица	90
3	Помоћ породици	16
4	Додатна помоћ породици за корисника додатка за помоћ и његу другог лица	26
5	Једнократна новчана помоћ	92
6	Једнократна помоћ за огрев	112
7	Једнократна помоћ за трошкове сахране	5
8	Смјештај у другу породицу	4
9	Здравствено осигурање	79

У домовима, установама и заводима РС, БиХ и Србије било је смјештено 11 лица.

Из горе наведеног видимо да је сваки мјесец 314 лица користило одређени вид помоћи (материјална) на основу права из социјалне заштите. Такође 209 лица, односно породица је преко Центра остварило право на различите видове једнократних помоћи.

Поред корисника из области социјалне заштите, преко Центра се остварују и права из области дјечије заштите и то дјечији додаток – 100 корисника, матерински додаток 15 корисника, опрема за новорођенчад - 61 корисник, накнада плата породилјама – 20 корисника. Нека од ових права (дјечији и матерински додаток) директно су везани за економски статус породице и условњена су имовинским цензусом, те се и преко њих врши материјална подршка, односно социјална заштита породице.

Остали видови организовања и дјеловања у области социјалне заштите везани су за рад удружења грађана, невладиних организација и других различитих облика организовања грађана у вези задовољавања одређених социјалних потреба.

Ту прије свега треба споменути Удружење родитеља и пријатеља дјеце и омладине са посебним потребама „ Растимо заједно“ Гацко, које партиципира као равноправан партнер Центру за социјални рад у пружању социјално заштитних услуга у Центру за дјецу и омладину са посебним потребама и успјешно проводи, сходно материјалним могућностима, своје програмске активности.

Удружење родитеља са четворо и више дјеце би уз мало активнији приступ проблематици, због које је и основано, могло остварити своје циљеве и имати активну улогу у систему социјалне и дјечије заштите.

Удружење пензионера у складу са својим могућностима и подршком заједнице успијева да задовољи дио социјалних потреба својих чланова. Од невладиних организација највећи сензибилитет за стање у социјалној заштити, показује Центар развојних иницијатива путем учешћа у активностима удружења грађана, изради програмских аката, повезивању грађана и неформалних група са истим социјалним потребама у циљу остваривања заједничких циљева.

Непостојање развијене мреже грађанских удружења довело је до тога да одређене циљне групе (слијепи и слабововиди, дистрофичари и слично) своје потребе задовољавају на нивоу регионалних и републичких удружења, јер таква удружење не постоје на локалном нивоу.

3. Привреда и животна средина

Структура и динамичност развоја привреде у Гацку имала је значајан утицај на стање животне средине. У предратном периоду, привреда Гацка је развијала базне гране индустрије и служила као снабдјевачко подручје. Због тога је подручје Гацка спадало у једно од најзагађенијих (енергетика, рударство, велике депоније, шљаке, пепела, јаловишта итд.).

Већ прије рата, привредна криза довела је до застаријевања у технологији производње и заостајања у примјени мјера заштите животне средине. Током рата дошло је до даљег уништавања постојећих производних капацитета. Послијератни степен угрожавања животне средине у БиХ и даље је јако присутни, јер Гацко и данас служи као снабдјевачко подручје за ужу и ширу околину (прије свега електричном енергијом базираном на производњи угља). Поменути притисци на животну средину су најизраженији у сљедећим привредним гранама:

Пољопривреда, шумарство, лов и рибарство. Услови за пољопривреду у Гацку карактерисани су недовољном количином обрадивог земљишта додатно умањеног уситњеношћу посједа (у просјеку до 3 ха/посједу). Већи дио земљишта није употребљив за пољопривреду без наводњавања. Око 29,7% површине Гацка или 21908 ха се налази под шумама. Шумски сектор има веома ниску продуктивност због застарјеле технологије, која доводи до високог процента отпада у преради дрвета. Два типа притисака везана су за ове дјелатности: притисци из окружења на пољопривредно и шумско земљиште и из ових дјелатности на окружење. Првом групом притисака смањује се расположиво пољопривредно и шумско земљиште, долази до ерозије тла и исцрпљивања ресурса, са секундарним негативним посљедицама по водне ресурсе и водне режиме и рибарство. Другу групу притисака производи: неадекватна употреба вјештачких ђубрива као и пестицида и хербицида у пољопривреди, која је ипак у овом тренутку у Гацку, с обзиром на количине које се

користе, занемарива; употреба експлозива и други облици масовног излова рибе у ријечном и језерском рибарству; неконтролисана експлоатација шума током и након рата.

Рударство. С обзиром да је вађење руда намијењено углавном домаћој производњи, даље кориштење ових природних ресурса зависиће првенствено од подизања степена искориштења инсталисаних капацитета термоенергетских постројења. У површинској експлоатацији смањују се обрадиве и шумске површине захваћене површинским копом, одлагалиштима јаловине и постројењима за сепарацију и концентрацију руде. Уз наведено, рудишта углавном изазивају неуређеност простора, а иза постројења за сепарацију и концентрацију руде остају шљачишта која су контаминирана тешким металима.

Прерада дрвета . У производњи дрвета, запослено је 25 људи, што чини 0,79% укупне запослености. Имајући у виду шумске ресурсе у Гацку, ова индустријска грана, која је у предратном периоду представљала једну од најуспјешнијих грана оријентисаних на извоз, може бити дјелатност преко које је могуће брзо и лако ревитализовати предратну запосленост. У наведено нису укључене приватне, регистроване и нерегистроване пилане, које користе дрвну масу добијену недозвољеном експлоатацијом шума.

Притисци на животну средину у овом сектору се појављују, током и након рата, кроз неконтролисану сјечу шуме, првенствено намијењене за производњу резане грађе и плоча.

Не постоји никакав концепт искориштења свих отпадака, који се одлажу уз погоне за резање или на дивљим депонијама, а често се врши и њихово спаљивање.

Енергетика..

Електрична енергија се производи од угља. Термоенергетски објекти по правилу немају потребне мјере заштите ваздуха, па притисци на животну средину имају и прекогранични карактер.

Производња хране и пића. Ресурси нуде знатно веће развојне могућности. Постојећи производни капацитети, осим што су недовољни, технолошки не одговарају стандардима нити су оспособљени за извоз у земље европске уније јер немају СЕ знак. Пад производње хране и пића у ратном и послератном периоду доводи до великог дебаланса између производње и потрошње (која обзиром на своју нееластичност није смањена) те се недостајућа производња надокнађује увозом. Потребно је уложити значајне напоре на превазилажењу овакве ситуације.

Расположиви ресурси нуде велику развојну шансу у производњи здраве хране, експлоатацији и производњи сокова и алкохолних пића (вина, пива, ракије).

Притисци на животну средину настају од кориштених репроматеријала (домаћих и увозних), примијењених технологија производње, производа изнесених на тржиште (произведених у земљи и увезених) и амбалаже и отпадака хране у домаћинствима који утичу на јавно здравље, ваздух, воду, земљиште и простор. Такође је важно напоменути да се отпад из месно-прерађивачке индустрије углавном не збрињава на адекватан начин те представља додатни притисак на животну средину и здравље људи.

4. Управљање животном средином

Структура и институционални оквири. Управљање животном средином је у оквиру организационе структуре владе ентитета која има министарство која се баве проблематиком животне средине . Надлежност сада припада Министарству за просторно уређење, урбанизам, грађевинарство и екологију. Међутим, из самог назива министарства евидентно је да животна средина није и једини ресор за који је то министарство надлежно , већ само један од сектора. Нижи ниво одговорности управљања животном средином је на општинском нивоу.

Легислатива. Постојеће законодавство за животну средину је врло хетерогено, јер постоји неусклађеност предратног и новог законодавства за животну средину. Заштита животне средине је у предратном периоду била капитално регулисана Законом о просторном уређењу, донесеним 1974. године. Овај закон, чије су одредбе у потпуности биле засноване на уставном праву становништва на заштиту здравља и услова животне средине, те на тадашњим начелима међународне заједнице из тог домена, генерално се односио на све компоненте животне средине. Заштита животне средине у Републици Српској била је до доношења новог закона о заштити животне средине регулисана Законом о уређењу простора који је донесен 1996. године. Осим поменутог Закона о просторном уређењу, прије рата донесена је и бројна друга законска регулатива којом је у том периоду конкретизовано управљање различитим природним ресурсима.

С обзиром на наведену ситуацију, израђен је скуп нових закона о заштити животне средине усаглашених са законодавством Европске Уније. Скуп нових закона о животној средини се састоји од сљедећих пет закона:

Закон о заштити животне средине;

Закон о заштити природе;

Закон о заштити ваздуха;

Закон о заштити вода;

Закон о управљању отпадом.

На основу Закона о заштити животне средине, у РС је већ усвојен Закон о фонду за заштиту животне средине.

Политика заштите животне средине. Досадашња политика заштите животне средине у Гацку и РС окарактерисана је:

Пасивним приступом практичној заштити и кориштењу природних ресурса;

Недовољном информисаношћу како становништва, тако и других учесника у процесу управљања животном средином;

Дјелимичном неефикасношћу и незаинтересованошћу представника власти, а посебно служби за надзор;

Скромном организованошћу и оспособљеношћу стручних и управних организација;

Неусаглашеношћу међуресорних интереса и регулативе;

Сталним недостатком финансијских средстава за програме из домена заштите животне средине.

У већини развијених земаља Европске уније, као и у смјерницама 5. и 6. Акционог програма ЕУ за заштиту животне средине, политика заштите животне средине заснива се на начелима одрживог развоја. Начела одрживог развоја подразумевају интеграцију политике заштите животне средине у све друге секторске политике као и промјене у социјалном и економском понашању уз помоћ различитих инструмената (економски напредак и социјална стабилност кроз економично кориштење природних ресурса и кроз заштиту глобалног, односно локалних еко-система) и увођења начела сарадње и подјеле одговорности која подразумевају учешће свих заинтересованих субјеката у имплементацији акционих планова животне средине. Овакав приступ треба да створи ефикасне предуслове за примјену принципа одрживог развоја.

Мониторинг и информациони систем за заштиту животне средине (ИСЗО). У Републици Српској одговорна институција за прикупљање информација о стању животне средине је Министарство за просторно уређење, урбанизам, грађевинарство и екологију преко других министарстава и различитих институција као што су Институт за грађевинарство, Хидрометеоролошки завод, Завод за статистику итд.

Иако тренутно не постоји потпуна законска подлога за прикупљање и чување података као и извјештавање, позитиван помак је учињен кроз одредбе новог скупа закона о животној средини. Тако, оквирни закони за заштиту животне средине садрже одредбе које регулишу учешће јавности и приступ информацијама, систем информисања о животној средини и прикупљање информација, унос података о животној средини у друге регистре, активно пружање информација о заштити животне средине, и

надлежности. Исто тако закони о заштити природе регулишу одговорности за успостављање информационог система за заштиту животне средине.

Провођење (инспекцијски надзор). Доношењем скупа нових савремених закона о животној средини утемељених између осталог и на концепту цјеловите предострожности, превенције и контроле загађивања животне средине, предвиђено је формирање инспекција за животну средину. Посебна пажња је дата превентивним мјерама које се огледају у законским захтјевима за изградом студија о процјени утицаја на животну средину и периодичним надзором активности или постројења који угрожавају или могу угрозити животну средину. С тим у вези потребно је ојачати капацитет и обуку инспектора у складу са одредбама нових закона о заштити животне средине и препорукама регионалне инспекцијске мреже BERCEN.

У Републици Српској, инспекцијски надзор над спровођењем одредаби оквирног Закона, који је у надлежности Министарства просторног уређења, урбанизма, грађевинарства и екологије врше општински, односно градски и републички органи управе надлежни за послове заштите животне средине.

Финансирање заштите животне средине и економски инструменти. Тренутно Гатачки буџет остварују одређене приходе од економских инструмената који се односе на накнаде за кориштење природних ресурса, кориштење вода, одвоз комуналног отпада, посебних пореза, концесијских и других накнада, такси итд. Ти приходи троше се за разне јавне издатке, укључујући у мањем обиму и заштиту животне средине.

ЛЕАП захтијева систематску израду и остваривање пројеката, оспособљене управљаче пројектима, развијене финансијске односе с домаћим и међународним финансијским установама, дјелотворно финансијско пословање, дјелотворно трошење финансијских средстава за заштиту животне средине и друго.

Процесом усвајања нових закона о заштити животне средине створени су финансијски услови за унапређивање развоја економске структуре повољне за животну средину, спрјечавање нових и отклањање насталих штета у животној средини, очување заштићених природних подручја, унапређивање и примјену расположиве технологије и алтернатива, као и истраживање животне средине.

Средства за наведене активности ће се обезбјеђивати из сљедећих извора: накнада прикупљених од загађивача и корисника животне средине (накнаде за кориштење природних ресурса и утицаја на животну средину), из средстава донација и других добровољних давања као и других извора, која ће се уплаћивати у ентитетске буџете и фондове, а истим ће се управљати путем ентитетских фондова за заштиту животне средине, у складу са ентитетским стратешким плановима заштите животне средине.

Законом су утврђени сљедећи економски инструменти (базирани на сљедећим мјерилима: дјелотворност за животну средину, економска дјелотворност, подстицајни учинци за смањивање загађивања, техничке иновације, административна прихватљивост, и др.):

Накнаде за отпадне воде и емисије;

Накнаде за кориснике одређених компоненти животне средине;

Накнаде за произвођаче, увознике и дистрибутере производа који оптерећују или штетно дјелују на животну средину;

Диференцијалне обавезе плаћања пореза и царинских дажбина у складу са утицајем производа, технологије и/или услуге на животну средину;

Административне таксе за поступке из области животне средине и за услуге мониторинга;

Депозитни систем поврата новца и

Финансијска гаранција за могући настанак штете у животној средини.

Политика Европске Уније подстиче примјену начела “укупног животног циклуса производа”, што значи да цијене производа и услуга морају одражавати укупни друштвени трошак животне средине настао током читавог животног циклуса производа. На тај начин производи прихватљиви за животну средину неће на тржишту бити мање конкурентни од производа који проузрокују загађење.

Свијест о животној средини и учествовање јавности. Познато је да без учешћа јавности и пуне свијести у јавности о дешавању на плану животне средине нема одрживог рада, ни развоја у овом сегменту. Учествовање није могуће без одговарајуће едукације и информисаности, јер се највећи дио проблема везаних за животну средину јавља управо због недовољног познавања проблематике и неадекватних или нетачних информација. У том смислу, потребно је успоставити механизме размјене информација у свим правцима, тако да сви учесници, и доносиоци одлука, и грађанство, као и друге заинтересоване стране, добију правовремене, тачне и довољне информације.

Примјетан је недовољан интерес медија за питања животне средине. Било да се ради о штампаним или електронским медијима, информације о питањима животне средине су ограничене и често потиснуте у позадину питањима која се неријетко косе са интересима очувања здраве животне средине.

Имајући у виду наведено, потребно је развијати најразличитије облике освјешћивања и подстицати занимање јавности за трајан приступ обавјештавању, те успоставити јавне базе података о заштити животне средине. Такође је потребно осигурати услове за дјеловање невладиних организација, као битног елемента у подизању свијести друштва.

Васпитање и образовање. У програме васпитања и образовања дјеце предшколског узраста укључени су базни циљеви и задаци васпитања и образовања за животну средину. Нажалост, као последица укупне економске ситуације, у процес и систем васпитања и образовања о животној средини није укључен велики број дјеце, него је њихово васпитање претежно препуштено породици и окружењу.

Планови и програми основних и средњих школа не предвиђају посебан предмет који би се бавио овом облашћу, него се она дјелимично обрађује у склопу других предмета (као што је "познавање природе и друштва"), који су недовољно међусобно повезани што спријечава остваривање интердисциплинарности каква је потребна за разумијевање проблематике животне средине.

С друге стране, ваннаставне активности у основним и средњим школама, покренуте углавном од стране НВО-а, показују веома значајне резултате као и веома добро изграђену свијест школске дјеце о проблематици животне средине.

Стога, за рјешавање наведених проблема у наредном периоду потребно је предузети слjedeће мјере и активности:

- Укључити се у међународне програме образовања и обуке;

- Побудити интересовање за питања животне средине у свим структурама власти;

- Створити услове за системско информисање и образовање јавности, као и изградити приступачне образовне материјале;

- Подстицати развој и остваривање заједничких пројеката за животну средину стручних и научних установа, школа, привреде, управних органа и различитих удружења.

ЛЕАП и одрживи развој

Лоша економска ситуација која је последица ратних догађања и процеса транзиције довела је до одлагања активности за рјешавање проблема заштите и унапрјеђења животне средине. Стога се наметнула потреба за израдом квалитетног програмског документа који би утврдио приоритетне акције и мјере с циљем постизања еколошког, социјалног и економског просперитета, у складу са принципима Агенде 21.

Један од кључних докумената за дефинисање, покретање и спровођење оваквих акција је ЛЕАП. Кључни елемент ЛЕАП-а је свеобухватна анализа стања животне средине. С тим циљем идентификовано је десет тематских области које покривају кључне проблеме животне средине и формирано је слjedeћих десет радних група за њихову анализу:

Управљање квалитетом ваздуха;
Интегрално управљање водним ресурсима;
Заштита, кориштење и управљање земљиштем;
Управљање шумама;
Управљање отпадом;
Интегрално управљање простором;
Привреда и животна средина;
Биодиверзитет и заштита природног и културног наслеђа;
Јавно здравље, демографска структура и социјална проблематика;
Правни и институционални оквир управљања животном средином.

Дјелотворну политику заштите животне средине засновану на начелима одрживог развоја могуће је проводити само у случају ако су сви заинтересовани партнери активно укључени.

5. Стање животне средине

Стање животне средине у Гацку је врло специфично, поједине перформансе животне средине су много лошије него у већини осталих европских градова (квалитет ваздуха, слатководних токова, отпад, отпадне воде, mine - немогућност кориштења пољопривредног и шумског земљишта и др.) а у овом поглављу анализирани су најзначајније области животне средине са јасно уоченим и дефинисаним проблемима, као и акцијама и мјерама које треба предузети да би се стање животне средине у Гацку довело на захтијевани ниво.

5.1 Управљање квалитетом ваздуха

Стање на подручју

Основни извор загађивања ваздуха су стационарни извори у које спадају термоенергетски објекти и индустријски погони. Велики термоенергетски објект (ТЕ Гацко) користи, као основни енергент, угаљ чије су карактеристике ниска топлотна вриједност и релативно високи садржај сумпора. Мада је термоенергетски објект,

(лоциран у близини рудника), опремљен модерним уређајима за издвајање чврстих честица из издувних гасова и снабђевени високим димњацима, ипак он емитује у атмосферу значајне количине у првом реду, сумпор-диоксида чија емисија се не регулише ни прописима ни техничким мјерама.

Због опште привредне рецесије и посљедица рата индустријски објекти Гацка раде са сниженим капацитетом, а неки су потпуно ван погона.

Емисије из саобраћаја на локалном нивоу су у порасту. Жељезнички (електрификовани) саобраћај је у почетној фази обнављања те се сав локални путнички и лични саобраћај обавља путевима. Томе треба додати велики број старих возила, те неконтролисан квалитет течних горива и сл.

Системи, инструменти и алати за управљање квалитетом ваздуха

Институционална организованост. Управљање квалитетом ваздуха је у надлежности ентитетских министарства за животну средину, односно, екологију. Одређене активности (праћење квалитета ваздуха) се једним дијелом одвијају у ентитетским метеоролошким заводима. Међутим, систем осигурања квалитета мјерења још није успостављен, те су ови подаци у највећем броју случајева непоуздани.

Инструменти.

Проблематика ваздуха је тренутно покривена Законом о заштити ваздуха у РС. Закон представља добар инструмент за почетак уређења стања у овој области, мада ће значајнији резултати бити постигнути тек након усвајања подзаконских аката када се уведу накнаде за емисије.

Алати

Примјена алата у управљању квалитетом ваздуха је недовољно позната. Просторни планери и урбанисти не користе у довољној мјери катастре емисије и атмосферске моделе разношења. За билансирање емисије, а за потребе извјештавања међународних агенција, користе се методологије развијене у БиХ прије рата, које уважавају домаће специфичности (квалитет горива, могућности прикупљања података), док се тек усвајају методологије прописане од стране међународних организација (Corinair, IPCC). Алати који се користе су следећи:

DEM (Data Exchange Modul), који је усвојила Европска агенција за заштиту животне средине и који користе све земље Европске Уније, као и PHARE земље;

Рад на софтверу који омогућава прорачун стања емисије загађујућих материја у ваздух. Ту се ради о CORINAIR методологији и софтверима: COLLECTER COPERT III; IMPORTER и REPORTER.

Идентификација и анализа проблема

Узроци загађивања ваздуха могу се сврстати у сљедеће категорије:

Из процеса сагоријевања горива која се користе;

Из технолошких постројења (енергетика);

Из саобраћаја;

Остали извори (спаљивање,самозапаљење смећа, шумски пожарији).

Узроци прекомјерног загађивања ваздуха из процеса сагоријевања резултат су самог карактера индустрије (велики капацитети енергетике), те нерационалног кориштења енергије у цијелом животном циклусу производа. Поред тога, конструкције ложишта не одговарају угљевима који се користе, а уједно се нити оплемењују угљеви за потребе малих ложишта, нити се адекватно одржавају енергетска и индустријска постројења. Саобраћај је један од значајних извора загађења ваздуха, нарочито у ужим градским језгрима гдје његово одвијање (недовољно регулисано, мале брзине, честа заустављања) представља опасност по здравље људи због високе емисије продуката непотпуног сагоријевања.

Енергетска интензивност.

Највећи узрок загађивања ваздуха лежи у сфери енергетике и индустрије. При томе је посебно карактеристична велика енергетска интензивност привреде. Један од узрока је заостајање РС у изградњи индустријских когенерацијских постројења, нарочито у урбаним срединама, које користе чиста горива (природни гас), а која су у исто вријеме економски оправдана. Нови Закон о електричној енергији стимулисао је и омогућио овај вид производње енергије

Мониторинг емисија

Међународна размјена података. Примарна обавеза из међународних уговора који се односе на ваздух јесте прикупљање података потребних за процјену емисија гасова обухваћених конвенцијама. РС и Босна и Херцеговина тек успостављају систем истраживања статистичких података. У формирању система још нису ушли захтјеви који се односе на животну средину, тако да се од ентитетских статистичких завода и агенција не могу добити подаци потребни за прорачун емисија.

Климатске промјене

Резултати научних истраживања показују да ће промјене климе узроковане глобалним загађивањем атмосфере антропогеним емисијама гасова са ефектом стаклене баште (угљен-диоксид, азот-субоксид, метан, и др.), већ у првој половини овог вијека имати несавладиве штетне посљедице на укупан привредни развој, здравље становништва и сигурност материјалних добара. При томе се на локалном и регионалном нивоу очекују значајне разлике у погледу интензитета и тенденције промјена температуре ваздуха,

падавина и других климатских елемената. Тако се у региону јужне Европе, коме припада и РС, поред пројектованог даљег пораста температуре у распону од 20°C у зимском периоду, односно 2-30°C у љетном периоду, изнад садашњег просјека (са брзином промјене од 0,30°C до 0,50°C по деценији, која није забиљежена у посљедњих 10.000 година), очекује и редукција падавина од 5% до 15% нарочито у топлој половини године и консеквентно, смањивање влажности земљишта за 15% до 25%. Поред наведених промјена у режиму температуре и падавина, значајне промјене очекују се и у погледу интензитета и фреквенције климатских екстрема као што су олујне непогоде праћене градом, разорним дејством вјетра, поплавама, затим дуготрајне суше, топлотни таласи, екстремно високе и ниске температуре, смањење сњежног покривача и масе снијега, помјерање климатских зона према већој надморској висини и вишој географској ширини, услови погодни за шумске пожаре, клизишта, повећану ерозију и друге облике деградације земљишта, као и услови синергетског дјеловања климатских промјена и загађеног ваздуха, вода и земљишта на повећану деградацију биодиверзитета, а нарочито шумских екосистема итд. Због угрожености производње хране, енергије, водоснабдијевања, људског здравља и биолошке разноврсности, регион јужне Европе је сврстан у групу региона свијета који су веома угрожени климатским промјенама.

РС има релативно мален утицај на глобалне климатске промјене, као и укупне емисије осталих полутаната у региону, али значајно трпи посљедице климатских промјена. Планирано је да се у наредних пет година искључе из употребе супстанце које угрожавају озонски слој. Овај пројекат је започео и остварује се у међународној сарадњи.

Циљеви и мјере

Стратешки циљ Гацка представља активно учешће у активностима на смањену загађености ваздуха.

Циљеви који се желе постићи за рјешавање проблематике загађења ваздуха и успостављање интегралног управљања ваздухом, те мјере за постизање истих су:

Институционално и кадровско оспособљавање за активности у области заштите ваздуха од загађивања;

Успостављање регистра и базе података о емисији киселих и гасова стаклене баште укључујући информације о трендовима локалних емисија и количинама гасова стаклене баште одстрањених из атмосфере путем локалних апсорбера (вегетација, шуме...);

Истраживања утицаја промијењеног квалитета ваздуха и климатских промјена на здравље становништва, водне ресурсе, пољопривреду, шумске екосистеме и биодиверзитет, енергетику, саобраћај, туризам и друге привредне активности које

непосредно зависе од климатских услова;

Истраживања осјетљивости појединих привредних активности на киселе депозиције климатске промјене и опција адаптације на измијењене климатске услове на територији општине;

Програм стабилизације и постепеног смањивања емисија киселих и гасова стаклене баште повећањем енергетске ефикасности, технолошким реструктурисањем, већим коришћењем обновљивих извора енергије (хидроенергија, енергија вјетра и сунца, геотермална енергија), те ревитализацијом и унапређењем шумских екосистема.

Унапређење информационих система и адекватно укључивање у оперативне системе (EIONET);

Укључивање проблема емисија, промјена квалитета ваздуха и климатских промјена у оквирне наставне програме свих нивоа образовања за животну средину.

Акциони план заштите квалитете ваздуха - Рудник и термоелектрана Гацко на основу еколошке дозволе

Шта треба урадити	Одговорна особа-институција	Период	Контролише
Обавезно користити нискосумпорна горива, као погонске енергенте, код којих је садржај сумпора испод 1%,	Термоелектрана	стално	Републичка-општинска инспекција (четири пута годишње)
Асфалтирати или бетонирати манипулативне површине.	Термоелектрана	2010	Републичка-општинска инспекција (једном годишње)
На путевима за унутрашњи и вањски транспорт ровног материјала користити воду из мобилних цистерни за смањење запрашености, асфалтирати или бетонирати мјеста складиштења угља,	Термоелектрана	Сталан процес	Републичка-општинска инспекција (два пута годишње)
Угаљ депоновати на начин да се спријечи разношење ситних честица вјетром,	Термоелектрана	Сталан процес	Републичка-општинска инспекција (два пута годишње)

Придржавати се упуштава о начину складиштења угља, како би се избјегло самозапаљење угља,	Термоелектрана	Сталан процес	Републичка-општинска инспекција (три пута годишње)
За вријеме сушних периода спријечити подизање и ширење прашине по околини прскањем саобраћајница и радних површина,	Термоелектрана	Сталан процес	Републичка-општинска инспекција (два пута годишње)
Проводити мјере за спречавање самозапаљења угља у случајевима његовог депоновања на локацији,	Термоелектрана	Сталан процес	Републичка-општинска инспекција (два пута годишње)
Одлагање пепела на депонију пепела, која се налази на површинском копу, вршити у виду густе хидромјешавине, ради спречавања настајања прашине на површинском копу,	Термоелектрана	Сталан процес	Републичка-општинска инспекција (четри пута годишње)
Брзину вожње транспортних средстава - камиона ограничити на 20 km/s. мјере заштите ваздуха од емисија загађујућих материја, које настају у вријеме извођења рударских радова, и емисија од сагорјевања енергената у погонским машинама, морају бити осигуране одржавањем исправности машина и придржавањем техничких упуштава.	Термоелектрана	Сталан процес	Републичка-општинска инспекција (четри пута годишње)
Сва механизација на површинском копу мора бити технички исправна, јер се мјерењима за потребе израде Плана активности установило да радом механизације настаје одређена количина	Термоелектрана	Сталан процес	Републичка-општинска инспекција (четри пута годишње)

прашине и гасовитих продуката сагорјевања			
Осигурати херметичко затварање кабина рударских машина како се не би угрозило здравље радника,	Термоелектрана	2010	Инспекција заштите на раду (три пута годишње)
Уређаји који емитују буку морају бити атестирани или изоловани на начин да не емитују буку у спољну средину преко дозвољеног нивоа.	Термоелектрана	2010	Општински-комунални полицајац (четри пута годишње)
Извршити подизање зеленог појаса гдје је то могуће а у циљу смањења прашине на локацији.	Термоелектрана	2010	Општински еколошки инспектор (четри пута годишње)
До децембра 2008. године обезбиједити двије цистерне за воду ради смањења емисија прашине на површинском копу;	Термоелектрана	Децембар 2008	Општински еколошки инспектор (четири пута годишње)
До децембра 2008. године извршити садњу зеленог појаса око површиноског копа;	Термоелектрана	Децембар 2008	Општински еколошки инспектор (четири пута годишње)
До децембра 2009. године извршити мјерење радиоактивности	Термоелектрана	Децембар 2009	Општински еколошки инспектор (четири пута годишње)

Акциони план заштите квалитете ваздуха

Шта треба урадити	Одговорна особа-институција	Период	Контролише	Буџет
Инсталирати мониторинг за праћење концентрације полутаната у ваздуху а резултате	Термоелектрана	децембар 2009	Општински еколошки инспектор (дневно)	Н/А

мјерења редовно јавно објављивати.				
Изградити мрежу градског централног гријања из Термоелектране уз стварање услова за нове прикључке у градском и приградском дијелу како би се смањио број индивидуалних ложишта и котловница односно редуковала употреба угља као енергента.	Министарство/општина/ЕПРС	2020	Н/А	Н/А
Забранити спаљивање кућног отпада и спаљивање минералних уља у механичарским и другим радионицама.	Еколошко/комунална	стално	Еколошки инспектор комунална полиција	Редовна активност
Уредити депонију чврстог отпада у том смислу да на њој не долази до самозапљивања отпада уз ослобађање непријатног мириса и полутаната који загађују ваздух.	Комус	2012	Еколошко-комунална полиција	1.5 милиона
Израдити катастар	Општина	2011	Еколошко/ Комунална/	Сталне активности

загађивача ваздуха на нивоу Општине.			Грађевинска Инспекција	
Ојачати инспекцијске активности на подручју Општине и увезивање у информациони систем са инспекције	Инспекторат РС-а	2011	Инспекторат	Сталне активности
Радити на подизању свијести код представника привреде, институција и самих грађана о проблемима животне средине и могућим рјешењима путем радионица и отворених форума	Радио Гацко/НВО/ шк.секције/ општина	2011	грађани	Сталне активности / (буџет општине)
Стимулисати уградњу плина као погонског горива у моторима са унутрашњим сагоријевањем и његово кориштење као енергента у индивидуалним ложиштима	Општина	2011	Општина	Стимулативни кредити
Пооштрити критерије за дођелу локација при изградњи бензинских пумпи	Општина (урбанизам)	2010	Општина	Сталне активности
У општинском буџету	Општина	2011	Општина	50 000

планирати средства за обуку становништва о заштити животне средине и њеног значаја				(средства од ренте)
--	--	--	--	---------------------

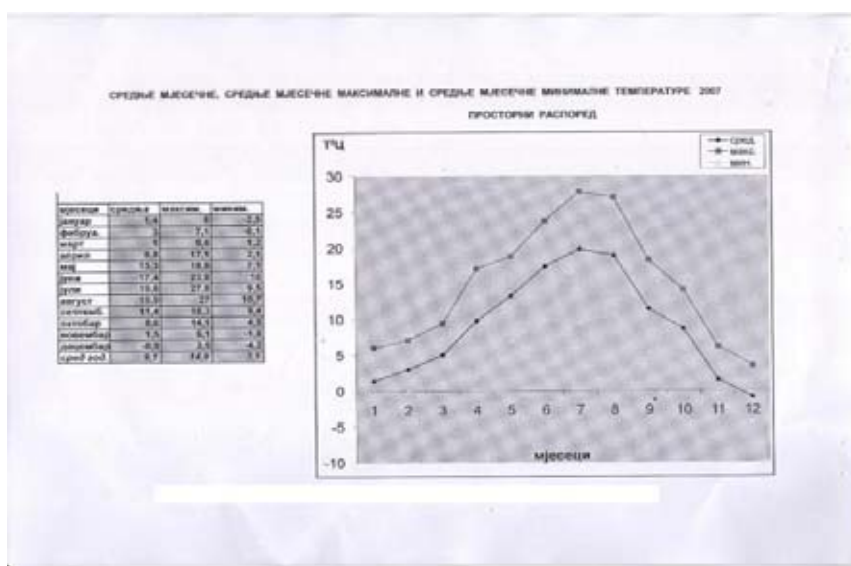
5.2 Интегрално управљање водним ресурсима

Стање на подручју

Гацко располаже значајним водним богатством које истовремено представља и значајан економски потенцијал. Међутим, као и у другим подручјима, недовољно је улагано у заштиту вода и заштиту од вода. Стање се додатно погоршало због оштећења инфраструктуре. Посебно је алармантна ситуација у сегменту заштите од штетног дјеловања вода. Квалитет воде за пиће у појединим дијеловима општине је још увијек незадовољавајући. Могуће загађење и даље остаје пријетња здрављу људи због старих и оштећених цјевовода, те неконтролисаног хлорисања. Контрола квалитета воде такође није адекватна, посебно у руралним подручјима гдје се становништво снабдијева из индивидуалних бунара. Капацитети за третман отпадних вода готово да не постоје, тако да се отпадне воде без пречишћавања испуштају у површинске токове.

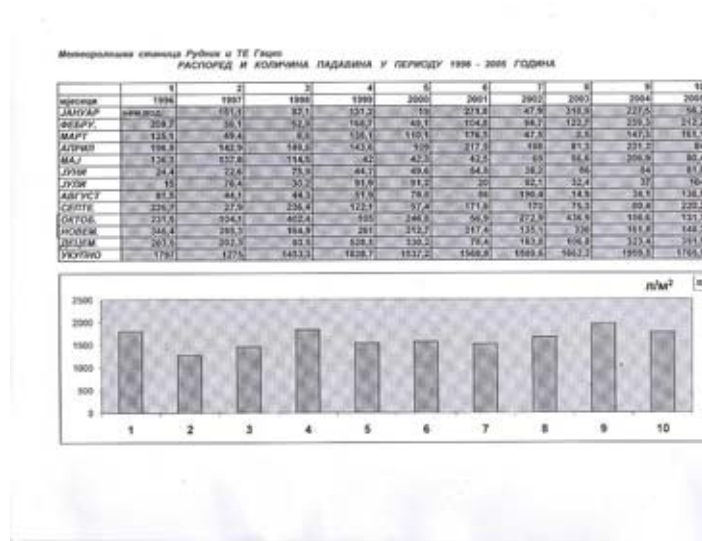
Што се тиче законских оквира, у РС је усвојен нови Закон о заштити вода .

Водно богатство

На територији Гацка у просјеку годишње падне око 1740 л/м² падавина. Од укупне пале количине воде, са територије Гацка неискориштено отјече у просјеку 00%. Ријеке у Гацку су карактеристичне по великим варијацијама у протицају и релативно високом отицању (00 л/с/км²). Посебна карактеристика природног хидролошког режима је изразито неповољна неравномјерна расподјела падавина у току године што резултира плављењем одређених површина у зимском периоду и суша током љетног периода. Природна језера у Гацку се могу подијелити на стална и повремена језера. У стална језера спадају:

Водне (вјештачке) акумулације . У Гацку се налази 6 водних акумулација.

Подземне воде у Гацку се налазе у подручју карстификованог крша на коме се налазе већа крашка поља. Значајна су врела у сливу Неретве и Требишњице.

Искориштавање вода

Водоснабдијевање. Покривеност услугом водоснабдијевања из јавних система је 90% у Гацку. Један дио захваћене воде већ у природном стању задовољава критерије питке воде док други дио воде захтијева потпуни третман, иако се прије употребе она

најчешће само дезинфикује. У градским водоводним системима 100% се воде за пиће обезбјеђује из врела и извора. Код градског водовода укупна бруто специфична потрошња се креће од 00 л/ст/дан, од чега се за водоснабдијевање становништва користи од 250 - 300 л/ст/дан. У укупној потрошњи број прикључених домаћинства је 1665, мала привреда 195 и велика 97 (мјесечна потрошња 45000 м³) док губици износе у просјеку 50%.

Неки од водовода у сушним периодима године не могу задовољити потребе корисника у количинама воде. Често није задовољен квалитет, било због недовољне издашности изворишта, било због недовољног капацитета водоводних система или његових појединих дијелова. Исто тако недостају водозаштитни објекти као и одговарајуће мјере заштите изворишта.

Изворишта су потенцијално угрожена органским материјама, будући да уз недовољну непосредну заштиту, недостају и уређаји за пречишћавање отпадних вода, неуредно се одржавају канализациони системи, интензивна је сјеча шума, неконтролисано се користе средства за заштиту биља итд. У већини случајева извори воде нису бактериолошки сигурни.

Наводњавање. Укупне ратарске површине у Гацку обухватају 14847ха, а нема урађен систем за наводњавање обрадивих површина. Ово је још увијек мало с обзиром да је свјетски просјек 15% од укупно обрадивог земљишта.

Искориштавање вода у индустрији. Индустрија се у Гацку водом снабдијева дијелом из јавног система водоснабдијевања, а дијелом из властитих водозахвата. Услијед рата ови системи су у веома лошем стању, а то се посебно односи на властите водозахвате. Разлог томе је цјелокупна ситуација привреде и смањење индустријске производње.

Заштита квалитета воде

Испуштање отпадних вода. Загађење вода од дивљих депонија отпада. Отпадне воде највећег дијела популације (близу 90%) испуштају се без пречишћавања директно у најближе водотоке или подземље. Степен обухваћености становништва канализационим системом у урбаним срединама износио је 60%. На канализацију је прикључено 60% укупног становништва, док у селима тај проценат износи 0%. Канализациони системи су непотпуни, често парцијално пројектовани и грађени, и недовољног капацитета за пријем атмосферских вода. Одржавање углавном није адекватно, а још увијек не постоје ни прописи ни регулатива за те послове. Вода се у Гацку загађују директним бацањем отпада у ријеке или његовим одлагањем у непосредној близини водотокова.

Неконтролисана сјеча шума и ерозија земљишта Неконтролисана сјеча шума, ерозија земљишта и бујице имају посебне импликације на сектор вода, а одражавају се кроз (1) помањкање биолошког потенцијала и повећање ерозије крашког земљишта,

(2) стварање наноса и муља, што резултује смањеним капацитетом и порастом опасности од поплава и загађења вода.

Унос пестицида и нутријената. Валидних података о загађености површинских и подземних вода пестицидима у Гацку нема. На срећу, тренутно нема њихове шире примјене. За очекивати је да ће развојем пољопривреде расти њихова употреба, те би се у том смислу морале предузети одређене административне мјере које би биле у функцији заштите вода.

Квалитет вода и мониторинг. Систематско испитивање квалитета површинских вода у Гацку не постоји Систем мјерних станица се мора успоставити

Заштита од штетног дјеловања вода

Због недовољног броја црпних станица, густине каналске мреже и одбрамбених насипа, ови системи не могу обезбиједити планирану пољопривредну производњу. Може се рећи да у Гацку нема објеката за адекватну заштиту од великих вода,. Степен заштите појединих подручја по појединим системима је различит и креће се од заштите великих вода повратног периода 20 година до повратног периода 100 година.

Принцип финансирања

Средства која се прикупљају водопривредним накнадама недовољна су за озбиљније инвестиције. Ово је довело до ситуације да су инвестиције знатно ниже од оптималних и планираних, до ниске ефикасности инвестиција, никакве развојне функције, ниског нивоа услуга и на крају, до одбијања плаћања за водне услуге.

Пропусти из прошлости су довели до расипничког односа према води, као и до еколошки штетне употребе овог ресурса. Управљање водом као економским добром је битан начин за достизање ефикасне и одговарајуће употребе, као и за очување и заштиту водних ресурса у цјелини . Основни принципи који доприносе стабилности инвестирања и услуга су принцип пуног поврата трошкова и принцип »загађивач плаћа«.

Идентификација и анализа проблема

На основу горе изнесеног, уочени проблеми и узроци у сектору вода у Гацку су:

Неадекватно је снабдијевање водом становништва и индустрије; Недовољна је брига о заштити изворишта;

Отпадне воде становништва и индустрије се не пречишћавају;

Бројне дивље депоније се не санирају већ се напротив, стварају нове, често у близини изворишта воде;

Превентивне мјере заштите се не примјењују; Све су чешћа инцидентна загађивања изворишта

Недовољна је заштита од вода - нерегулисани водени токови, поплаве и хаварије;
Ерозија површинског земљишта и клизишта.

Узроци проблема су:

Непостојање интегралног управљања водама; Непостојање стратегије у управљању водама;

Недостатак развојних планова и координације на свим нивоима одлучивања;

Неусаглашена законска регулатива са ЕУ,

Недостатак финансијских средстава; Недостатак информационог система;

Непоштовање постојеће законске регулативе; Недостатак стручних кадрова, опреме и институција;

Уништена или оштећена инфраструктура (водовод и канализација); Велики губици воде у систему водоснабдијевања;

Недостатак система за пречишћавање отпадних вода;

Непостојање мониторинга;

Дефорестација и ерозија земљишта;

Нерационална потрошња на свим нивоима;

Неадекватна цијена воде и слаба наплата и због тога слаба материјална основа водоводних комуналних организација;

Недостатак истражних радова и образовања на свим нивома

Циљеви и мјере

Да би се испуниле директиве ЕУ које се односе на воде, као и на одводњу и пречишћавање отпадних вода биће потребно уложити огромна средства. Према Пројекту институционалног јачања сектора вода у РС (PHARE 1999.), основни циљеви које је потребно достићи у наредном дугорочном периоду (до 2020. год.) су:

обезбјеђење довољних количина квалитетне воде за водоснабдијевање и остале намјене;

заштита водних ресурса и очување квалитета површинских и подземних вода; заштита од штетног дјеловања вода.

Ово ће се остварити интегралним управљањем водним ресурсима. Зато је приоритетно потребно спровести сљедеће мјере:

Извршити реформу и модернизовати сектор вода у складу са директивама ЕУ (Модел "интегралног управљања ријечним сливовима"); предлаже се израда водопривредних основа по сливним подручјима, као основним територијалним јединицама и доношење базних докумената за кориштење и управљање водама;

Разрадити и увести нову законску/институционалну структуру којом ће се локализовати управљање водним ресурсима.

Акциони план заштите водених ресурса - Рудник и термоелектрана Гацко на основу еколошке дозволе

Шта треба урадити	Одговорна особа - институција	Период	Контролише
Фекалне отпадне воде збрињавати прикључком на трокоморну водонепропусну септичку јаму, а према Правилнику о изградњи и одржавању септичких јама у градовима и насељима гдје нема јавне канализације (Сл.гл. РС бр. 68//01).	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори и Републички водопривредни инспектори
Зауљене отпадне воде са радног платоа предвиђеног за манипулацију моторним возилима и машинама одводити до сепаратора уља и масти,	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Воде са манипулативних површина интерне бензинске станице и сервиса механизације и платоа који се налази уз сервис механизације третирати пугем сепаратора уља и масти,	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
На мјестима прања и одржавања опреме, механизације и уређаја обавезно морају бити уграђени сакупљачи воде за прање са сепараторима уља масти и масне земље,	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Отпадна уља/израђена машинска уља сакупљати у металне бачве и испоручивати институцији овлашћеној за збрињавање таквог	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори

отпада.			
Одржавање, чишћење и пуњење транспортних средстава нафтним дериватима, техничким уљима и мастима, вршити на водонепропусној површини која се чисти само сувим поступком (постојећи објекат - сервис механизације). Ова површина мора бити наткривена да оборинске воде не би испрале остатке ових материја, а за те сврхе се користи уљни сепаратор - мастолов са заштитним окном.	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Забрањено је вршити оправке, ремонт и танковање механизације изван за то предвиђеног индустријског платоа.	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Асфалтирати или бетонирати радну површину механичарске радионице, а воде са ових површина преко сливних решетких одводити до сепаратора уља и масноћа.	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Путеви успостављени на радилишту морају имати канале за прикупљање воде из косине етаже и направљен пропуст са цијевима за усмјеравање воде у водосабирник,	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Урадити пројекат одводњавања јаловишта са тачно дефинисаним начином и мјестом збрињавања отпадне воде са јаловишта.	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Грађевинским и	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички

рударским радовима се не смије угрозити постојећи режим површинских и подземних вода,			инспектори
Етажне равни и платое на ширем подручју изводити под благим нагибом (1-2%) у правцу слијевања воде природним падом до површинских одводних канала.	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Испоштовати сва пројектна рјешења технолошког пројекта припреме, транспорта и одлагања хидромјешавине на депонију пепела, ради спречавања настајања вишка загађене воде на депонији пепела,	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Заштитити стабилност депоније пепела и спријечити могући негативан утицај на површинске и подземне воде, одводњом великих количина оборинских падавина,	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Приликом извођења радова на постављању хидроизолационе фолије на депонији пепела, обавезно провјерити мјеста спојева (мјеста заваривања) како би се спријечило протицање загађених вода из депоније,	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Обавезно пратити функционисање ободних канала за прикупљање оборинских вода, редовно их чистити и одржавати у функционалном стању,	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори

Оборинске воде са радних површина (етажа) на површинском копу, сакупљене етажним и одводним каналима, прикупљати у водосабирнике, гдје се мора извршити процес таложења чврстих честица из воде, прије испуштања у крајњи реципијент,	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Талог са дна водосабирника редовно чистити у сарадњи са овлашћеном институцијом,	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
У току извођења радова вршити третман површинских сливних вода увођењем и пречишћавањем у таложницима,	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
За вријеме важења водопривредне дозволе број 06-337-11228-2/07 од 11.12.2007. године (са роком важења до 11.12.2009. године) испоштовати услове из тачке 4. Само пречишћене воде увести у крајњи реципијент у складу са Правилником о условима испуштања отпадних вода у површинске воде („Службени гласник РС”, бр. 44/01),	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
До септембра 2008. године уградити мјерне уређаје (водомјере или мјераче протока) за узете - искориштене воде и испуштене претходно пречишћене воде;	РиТЕ	Септембар 2008	Еколошки/Републички инспектори

До децембра 2008. године бетонирати или асфалтирати подлогу на монтажном платоу поред сервиса механизације;	РиТЕ	Децембар 2008	Еколошки/Републички инспектори
До октобра 2009. године изградити сепаратор уља и масти поред сервиса механизације и платоа гдје се врши паркирање и поправка рударске механизације, а у склопу реализације Пројекта отпадних вода РиТЕ Гацко;	РиТЕ	Октобар 2009	Еколошки/Републички инспектори
До октобра 2009. године извршити реконструкцију постојећег система за третман отпадних вода према Идејном пројекту, односно Главном пројекту;	РиТЕ	Октобар 2009	Еколошки/Републички инспектори
Ризик од загађења површинских и подземних вода спријечити предузимањем мјера у складу са Правилником о условима испуштања отпадних вода у површинске воде (Сл. гласник РС, бр. 44/01) и Правилником о третману и одводњи отпадних вода за подручја градова и насеља гдје нема јавне канализације (Сл. гласник РС, бр. 68/0	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Пратити да се врши одговарајући мониторинг воде как је дато у еколошкој дозволи	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори

Акциони план заштите водених ресурса

Шта треба урадити	Одговорна особа - институција	Период	Буџет
Урадити анализу и студију изводљивости за градњу неколико мањих децентрализованих и трошковно повољних система за обраду отпадних вода становништва уградском и руралном дијелу Општине	Општина	2011	Општина
Редовно пратити ефекте пречишћавања отпадних вода Термоелектране и Рудника и квалитет ефлуента на испусту у водоток.	Еколошки инспектор /Републички водопривредни инспектор	Стална активност	Општина
Израдити студију изводљивости о побољшању водоснабјевања воде за пиће	Општина	2011	Општина
Урадити попис (катастар) септичких јама и оцјену постојећег стања у граду и руралним дијеловима општине	Општина (Еколошко/ Комунални/ Грађевински Инспектори)	2011	Општина
Израдити план санације постојећих нефункционалних септичких јама	Општина(урбанизам)	2011	Општина
Урадити Студију оцјене постојећег стања система одводње отпадних вода и студију изводљивости за надоградњу постојећег канализационог система	Општина (урбанизам)	2011	Општина

Израдити и проводити план заштите свих водоизворишта а посебно контролу водоизворишне (санитарне) зоне	Општина (урбанизам) Санитарни инспектор (Републички)	2011	Општина/инспектор
Опремити и кадровски ојачати Завод за јавно здравство за редовну контролу бунарске воде као и за потребну дезинфекцију	Општина (санитарни инспектор) водовод	2011	Општина/инспектор /водовод
Урадити техничку документацију за сеоске водове где иста не постоји и дати је на кориштење овлаштенем предузећу	Општина/водовод	2011	Општина
Уклањати и санирати дивље депоније	Општина (комус)	2011	Еколошки комунална полиција
Контролисати и смањити губитке при транспорту воде за пиће	Водовод	2011	Водовод
Урадити акциони план и проводити кампању за рационално трошење воде	Водовод	2011	Водовод

5.3 Земљишни ресурси, заштита, кориштење и управљање

Стање на подручју

Укупна територија општине Гацко, износи 73600 ха. Од те површине пољопривредно земљиште покрива приближно 14854 ха (око 20,1%), а остатак од 21908 ха је шумско земљиште (око 29,7%). Структура кориштења пољопривредног земљишта је дата у следећој табели.

Структура кориштења земљишта у Гацку

Укупна површина	Гацко ха	Гацко %
Шумско земљиште и голети	21908	
Оранице и баште	5575	
Пољопривредно земљиште	14854	
Ратарске културе	/	
Воћњаци	7	
Виногради	/	
Ливаде	9272	
Пашњаци	34667	
Пољопривредно земљиште по становнику	1,37	
Оранице и баште по становнику	0,51	

Појаве губитака земљишта су узроковане наглом урбанизацијом, индустријализацијом те примјеном нових техничко-технолошких достигнућа у привредном развоју, гдје је укључен и значајан пораст у развоју пољопривреде и шумарства . Као највећи и најчешћи појединачни узрочници физичког нестанка земљишта дати су у табели.

Учешће појединих узрочника физичког нестанка земљишта годишње

Врста	ха	%
Површински копови		
Депоније	1	
Насеља		
Водене акумулације		
Саобраћајнице		
Индустријски објекти		
Ерозија клизишта	Чемерско осоје	
Укупно		

У циљу бољег разумијевања оштећења везаних за земљишне ресурсе, нарочито корисно може послужити однос појединих категорија кориштења земљишта по једном становнику .

У погледу заступљености појединих систематских јединица, земљишни покривач у Гацку је врло хетероген. Услијед примјењиваних мјера обраде пољопривредних земљишта он има тенденцију даљег снижавања.

Кориштење земљишног простора у Гацку има наглашен екстензивни карактер, са израженим тенденцијама недовољно планираног и нерационалног приступа.

Губици земљишта су проузроковани првенствено непланском изградњом стамбених, индустријских и инфраструктурних објеката, нерационалном експлоатацијом минералних сировина и ексцесивном ерозијом изазваном дефорестацијом, те неправилном обрадом на нагибима.

Идентификација и анализа проблема

Као главни проблеми везани за оштећења земљишта могу се назначити слиједећи:

Оштећења услјед експлоатације разних сировина. Због површинске експлоатације сировина (угаљ) данас у гацку има око 00 ха оштећених површина. Посљедица овакве експлоатације сировина је стварање великих количина кровинског материјала, који се најчешће одлаже по површини земљишта чиме се ове површине искључују из даље производње.

Депоније разног отпада. Отпад се одлаже по земљишним површинама чиме се оне искључују из даље производње. Нарочито је интересантан индустријски отпад гдје посебно треба издвојити:

Пепео и шљаку из ТЕ депоније под овим отпадом заузимају простор од преко 00 ха површине;

Јаловишта рудника.

Изградња насеља, индустријских и других објеката. Сва инфраструктура (градске средине, насеља, путеви) изграђена је највећим дијелом на обрадивом земљишту, при чему су нестручне одлуке о локацијама проузроковале трајне посљедице.

Закисељавање земљишта. Повећање киселости земљишта уочено је током посљедњих неколико деценија. Природна ацидификација, као и она изазвана емисијом, нарушава друге карактеристике земљишта и негативно утиче на зелени покривач (смањена производња пољопривредних култура и уништавање шума). Ова појава је нарочито изражена због близине термоелектране, нарочито хемијском, гдје се појављује емисија SO_2 , CO_2 , NO_x и других гасова, који доводе до појаве "киселих киша" и закисељавања земљишта, а као посљедица тога долази до испирања катјона из земљишта и смањења његове плодности.

Ерозија, клизишта и дефорестација. Што се тиче стања ерозије земљишта велики дио БиХ је изложен водној ерозији. Ово је нарочито изражено у Гацку гдје преовладава брдско-планински рељеф, гдје падне и до 2.000 мм падавина током године. Преко 00% територије Гацка је са нагибима већим од 13%. Ерозија нарочит долази до изражаја сада, у послјератном периоду, када се услјед неконтролисаних ("голих") сјеча шума појављује голо земљиште, без биљног покривача, које је као такво јако подложно водној ерозији.

Остали проблеми везани за земљишну проблематику су:

Непостојање систематског мониторинга земљишта; Непостојање земљишног информационог система (ЗИС);

Непознавање степена контаминираности земљишта са аспекта производње еколошки исправне хране;

Непостојање адекватног система вредновања (бонитирања) земљишта;

Непостојање јединственог катастра за земљиште (одвојен катастар и грунт);

Непровођење мјера рекултивације и ремедијације земљишта;

Низак степен образовања о значају земљишта за одрживи развој и опстанак човјечанства;

Низак степен уређености земљишта и планирања кориштења земљишта;

Непостојање педолошких карата земљишта у крупнијој размјери за различите намјене у циљу бољег планирања простора и његовог кориштења.

Циљеви и мјере

Основни циљеви у овој области су:

Институционално јачање у сфери управљања, заштите и кориштења земљишних ресурса;

Смањење оштећења земљишта.

Мјере потребне за остварење горњих циљева су:

Израда интегралне стратегије (политике) заштите земљишта;

Примјена закона о земљишту (заштити, кориштењу и уређењу земљишта), а на бази интегралне политике заштите земљишта;

Инвентаризација биланса стања земљишта, са становишта и за потребе стратешког планирања;

Утврђивање стања контаминираности земљишта у функцији производње здраве хране (институционално јачање контроле контаминираности земљишта);

Повећање плодности земљишта интензивно кориштених површина земљишта уз систем контроле плодности земљишта;

Оснивање стручних и научних институција у циљу спровођења јединствене политике управљања и заштите земљишта;

Утврђивање стања актуелне и потенцијалне ерозије земљишта и мјере заштите (израда карата угрожености од ерозије и клизишта);

Категоризација (бонитирање) земљишта у циљу одрживог управљања и кориштења у пољопривреди и шумарству;

Одређивање квалитета земљишта у функцији одређивања приоритета за деминирање

Успостављање систематског мониторинга земљишта,

Израда осталих земљишних (педолошких) намјенских (употребних) карата у сврху

бољег управљања простором и постизања веће производње хране и сировина;
 Ревитализација “техногених пустиња” рудника и ТЕ;
 Подизање нивоа образованости становништва о значају земљишта за одрживи развој и будућност генерација које долазе;
 Израда програма за активирање кориштења необрађених земљишта и претварања ораничних површина на инклинираним теренима у травњаке, воћњаке, шуме све у циљу заштите земљишта од ерозије;
 Реформа катастарских земљишних књига (грунтовница).

Акциони план заштите земљишних ресурса - Рудник и термоелектрана Гацко на основу еколошке дозволе

Што треба урадити	Одговорна особа - институција	Период	Контролише
Ограничити величину парцеле (коп и мјеста планирана за радилиште) на површину предвиђену пројектом.	РИТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Осигурати безбједна мјеста за сакупљање отпадног материјала.	РИТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Типски контејнери морају бити постављени на бетонираним површинама. Збрињавање отпада обављати са надлежним институцијама	РИТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Откривку, пепео и шљаку одлагати само на мјеста која су претходно припремљена за ту врсту одлагања, на мјеста која имају изграђене системе за заштиту подлоге и одвођење оборинских и процједних вода;	РИТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Сервисирање и танкање транспортних средстава нафтним дериватима обављати на посебној бетонираној	РИТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори

водонепропусној површини која се може очистити само сувим поступком. Ова површина мора бити са рубно обрађеним дијеловима за заштиту у случају излијевања горива и наткривена да оборинске воде не би испрале остатке ових материја.			
Забрањује се вршење оправки, ремонт и танковање механизације изван за то предвиђеног платоа,	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Уколико дође до расипања нафте и уља, одмах извршити његово купљење посипањем ЕКОПОРА или сличног материјала и одстрањивање загађеног земљишта.	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Сакупљено гориво и уље са посутим материјалом и одстрањено загађено земљиште се уклањају и депонују на посебно водонепропусно мјесто на одлагалишту.	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Пажљиво одлагати површински слој земљишта и растресити материјал на пројектом предвиђене дијелове експлоатационог поља, на мјеста гдје неће бити одлагања другог материјала а могућ је приступ транспортним средствима. Овај материјал користити у експлоатацијској фази за заштитни насип, а у завршној фази у сврху биолошке санације и рекултивације по пројекту.	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори

Вишак земље одлагати на посебно мјесто - депонија земљишта и користити га за припрему биолошке санације и озелењавање након експлоатације,	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Рубове копа одржавати зеленим (влажна травната вегетација која веже земљиште и спречава његову ерозију).	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Препоручује се садња аутохтоних биљних врста због очувања природног изгледа крајолика и због очувања животињских станишта које су у великој мјери повезане са биљним заједницама.	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
У току извођења радова вршити рекултивацију одређених простора рударског комплекса у складу са динамичким и техничким рјешењима наведеним у пројектној документацији, Спријечити расипање отпада на предметној локацији.	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Одмах набавити и поставити затворене водонепропусне контејнере за сваку врсту отпада, а прикупљање отпада вршити одвојено и у складу са Каталогом отпада (Сл. гласник РС, број 39/05);	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
Одмах уклонити чврсти отпад из индустријског круга РиТЕ; Збрињавање отпада вршити у складу са Планом управљања отпадом припремљеним	РиТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори

од Института за грађевинарство «ИГ» д.о.о Бања Лука, новембар 2007. године;			
Уговоре за збрињавање свих врста отпада закључити у складу са Правилником о условима за пренос обавеза управљања отпадом са произвођача и продавца на одговорно лице система за прикупљање отпада (Сл. гласник РС, број 118/05);	РИТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори
До јуна 2012. године извршити анализе земљишта;	РИТЕ	2012	Еколошки/Републички инспектори
Извршити фазно техничку и биолошку рекултивацију деградираних површина према пројектној документацији - континуиране активности до затварања површинског копа «Грачаница» и трајно одржавање рекултивисаних површина, те провести техничку и биолошку рекултивацију након завршетка експлоатације на комплетној површини коју је заузимао површински коп;	РИТЕ	2010	Еколошки/Републички инспектори

Акциони план заштите земљишних ресурса

Шта треба урадити	Одговорна особа - институција	Период	Буџет
Мјере за заштиту земљишта(превентивне) Располагање педолошким картама Располагање бонитетним картама Располагање ерозионим картама Израда пројеката и студија о начину	Општина(урбанизам) /Катастар	2011	Општина

кориштења земљишта Израда карата о стању контаминације земљишта Контрола плодности земљишта Дренажа земљишта			
Спријечити одлагање отпада на обрадиво земљиште или неусловне депоније	Општина (комунална полиција и еколошка инспекција)	2011	Општина
Плански и рационално користити хемијска средства у пољопривредној производњи	Општина (пољопривредни инспектор)	2011	Општина
Спријечити испуштање отпадних вода на пољопривредно земљиште	Општина (пољопривредни/ санитарни/ еколошки инспектор)	2011	Општина
Постицати увођење системске контроле плодности земљишта ради рационалне и економичне примјене минералних ђубрива,	Општина (пољопривредни инспектор)	2011	Општина
Проводити перманентну едукацију пољопривредних произвођача о значају очувања пољопривредног земљишта и производње тзв. здраве хране	Општина (референт за пољопривреду и земљорадничка задруга)	2011	Општина
пратити стање и концентрације опасних и штетних материја у земљишту, водама за наводњавање и пољопривредним производима и вршити избор здравог пољопривредног земљишта,	Општина (пољопривредни инспектор)	2011	Општина
предузимати мјере на спречавању ерозије тла и вршити санацију клизишта, гдје год је то могуће првенствено садницама воћа	Општина/шумско газдинство	2011	Општина/шумско газдинство
Проводити едукацију пољопривредних произвођача у вези припреме земљишта за прољетну сјетву	Општина (референт за пољопривреду)	2011	Општина
вршити обавезну рекултивацију земљишта по престанку рударских радова	РиТЕ	2011	РиТЕ

у границама надлежности локалне самоуправе подузимати мјере за стимулацију пољопривредне производње оних производа који имају мјеста на домаћем и међународном тржишту (сухо воће, љековито биље,...)	Општина	2011	Општина
Помоћи у осигурању технолошке инфраструктуре за осигурање бољег пласмана на тржишту (сушаре, хладњача, откупне станице за млијеко, откупне станице за друге врсте производа)	Општина	2011	Општина
Приступити осигурању робне марке („бренда“) за пољопривредне производе с овог подручја.	Општина/земљорадничка задруга/туристичка агенција	2011	Општина/земљорадничка задруга

5.4 Управљање шумама

Стање на подручју

Гатачки шумски ресурси су осредњи са становишта распрострањености и разноврсности у односу на површину земљишта. Узимајући у обзир да се велики део површине Гацка налази под шумама, шумски ресурси представљају важан потенцијал. Посебно велике негативне посљедице по шумске екосистеме оставио је протекли рат у току којег су посебно страдале шуме у непосредној близини саобраћајница и насељених мјеста. На појединим подручјима дошло је до неконтролисаних сјеча, пустошења и деградације шуме, а резултат је појава многих болести, пожара, ледолома и вјетролома. Такође је битно нагласити минираност шумског земљишта што онемогућује било какве санационе захвате. Све ово је значајно угрозило одрживост газдовања шумама, а тиме и стабилност шумских екосистема. Основни подаци о стању шума дати су у табелама

Државне шуме	Гатачко ШПО (ха)	Подручје крша (ха)
Високе шуме	7.636,11	-
Ниске шуме	4.852,52	3.332,80
Шумске културе	35,57	393,40
Необрасло - голет	4.675,64	27.958,00
Узурпације	364,20	243,80
Укупно	17.564,04	31.928,00

Приватне шуме	(ха)
Високе шуме	871,78
Ниске шуме	2.178,06
необрасло - голет	0,94
Укупно	3.059,78

Залиха свеукупне дрвне масе	Државне шуме (м ³)	Приватне шуме (м ³)
Високе шуме	2.461,089	140.921
Ниске шуме	558.360	224.764
Шумске културе	7.975	-
Укупно	3.027,424	365.685

Годишњи обим сјеча (план)	Државне шуме (м ³)	Приватне шуме (м ³)
Високе шуме	29.600	2.414
Ниске шуме	8.966	3.222
Шумске културе	150	-
Укупно	38.716	5.636

Подаци о дрвној залихи на подручју крша нису доступни јер је то подручје неуређено, односно није урађена Шумскопривредна основа за крш.

Идентификација и анализа проблема

Проблематика у области шума се своди на сљедеће кључне проблеме:

Биотска и абиотска угроженост шума. Инфекције поткорњацима су се појавиле у току рата и још увијек су присутне као здравствени проблем у шумама четинара (risea abies), посебно наглашене ратним дејствима, сушом и шумским пожарима. Активна контрола распрострањености инсеката се иницира, али је ограниченог успјеха.

Обољења великих размјера се у нормалним условима не дешавају у природним шумама, али као последица ратних дејстава, пожара и напада инсеката, неминовни су патолошки проблеми. Не постоји довољно информација о свеукупној здравственој ситуацији шума. Шумски пожари су по правилу последица сушног времена. Не располаже се модерним средствима за сузбијање пожара, те се гашење истих одвија ручно. Испаша и повећавање пашњака путем пожара смањује висину шуме у многим брдско-планинским регијама. У том погледу, примарна брига је заштита биодиверзитета.

Промјена изворне функције шуме. У послеријатном периоду, кроз изградњу каменолома, нових стамбених насеља, пословних и производних објеката и кућа за одмор, те кроз легалну, али недовољно мултисекторски испланирану градњу путева, каменолома, индустријских и других објеката, суочени смо са трајном промјеном изворне функције шуме и шумског земљишта, што наравно оставља трајне последице када је у питању даљи "опстанак" и развој шуме.

Неадекватни системи управљања. Дугорочно планирање је веома битно за развој сектора, у погледу управљања шумама и шумско привредним активностима заснованим на дрвним и другим ресурсима. У циљу прихватања промјена основних критерија у планирању, потребно је ревидирати дугорочне планове и направити све потребне измјене. Планирање управљања шумама је активно само на нивоу шумско привредних основа и годишњих планова.

Неодговоран однос за узгојне и заштитне радове у шумскопривредним основама не планирају се довољно узгојни и заштитни радови, а још се мање проводе. За провођење неких фаза узгојних радова, нпр. пошумљавање, потребан је врло квалитетан садни материјал са познатим генетским поријеклом. Нажалост, ни данас као ни раније не користи се сјеме из наших генетски најквалитетнијих састојина него се најчешће увози садни материјал непознатог поријекла.

Тржиште. Велики проблем који ограничава развој сектора шумарства је недостатак економски одрживог система шумарске производње која је у могућности да искористи шумске производе и омогући употребу секундарних сировина. Вриједност дрвета слабијег квалитета није довољна за дугорочну одрживост шумске инфраструктуре.

Циљеви и мјере

У општем циљу успјешнијег, квалитетнијег и ефикаснијег рада на санирању и унапрјеђењу садашњег стања шуме, потребно је на ширем плану остварити слиједеће посебне циљеве:

Одрживо газдовање шумама и очување биолошке разноликости;

Ревитализацију нарушених шумских екосистема;

Издавање нових и проширење постојећих природних резервата и заштићених подручја

са посебном намјеном;

Развој институционалних и економских оквира у шумарству.

За остваривање горе наведених циљева, требало би прије свега донијети и извршити следеће мјере:

Програм дугорочног развоја шумарства. Програм би требало да дефинише дугорочну политику и стратегију одрживог газдовања шумама и очувања биодиверзитета, начин санирања посљедица рата на деградираним шумским екосистемима, политику и стратегију подизања младих култура, као и мјере што ефикасније заштите земљишта и шуме од даље деградације, елементарних непогода, биљних болести и пожара. У програм треба да се уграде све обавезе и иницијативе по свим до сада донесеним међународним конвенцијама, резолуцијама, акционим програмима, стратегијама и смјерницама које се односе на дугорочно газдовање шумама и очување биодиверзитета.

Средњорочни планови управљања шумама. Према Закону о шумама, шумска газдинства могу газдовати шумама на основу важеће шумскопривредне основе која се доноси на период од 10 година. Приликом израде основа, приоритети се морају дати санирању нарушеног стања и спречавању даље деградације шуме. Нарочито је потребно детаљно разрадити узгојне и заштитне планове и мјере које се морају провести да би се не само санирало, него и поправило стање. Важеће шумскопривредне основе треба усагласити са горе наведеним плановима и направити допуну истих. Поред тога потребно је развити националне стандарде за планирање газдовања шумама.

Програм проширене репродукције шуме. У Гацку су велике површине изданаčkih шума, крша, голети и шибљака способних за пошумљавање. Ове површине су најчешће оштећене и немају већи економски значај. Међутим, са становишта заштите земљишта, вода, екосистема и биодиверзитета, као и због општег дјеловања на животну средину, имају изузетан значај. Зато је потребно направити средњорочни програм, одредити приоритете по врсти радова, динамику и изворе средстава . Посебно у оквиру програма треба ријешити проблем финансирања пошумљавања крша.

Проширење заштићених подручја. У интересу заживљавања концепта еколошког шумарства, треба што веће површине издвојити и сачувати као природне резервате и заштићена подручја са посебном намјеном. У том смислу потребно је издвојити површине са високом естетском, заштитном и другим функцијама и то:

Нове површине као што су прашумски резервати (на површинама гдје није било дјеловања човјека, и ако имају елементе прашуме);

Површине које по својој структури не би могле бити прашуме, а нису биле под утицајем човјека, као посебне природне резервате (издвојени резервати имали би образовну и

научну намјену, као и очување биодиверзитета);

Зоне за науку, које би биле у надлежности факултета или института;

Шуме са посебном намјеном које служе за спорт, рекреацију, здравствени туризам, љечилишта, као и излетничке шуме око већих насељених мјеста итд.;

Заштитне шуме - ради заштите земљишта, извора, потока, ријека и језера итд.;

Најквалитетније шуме, као сјеменске објекте - ради заштите и репродукције генофонда;

Сва подручја гдје се налазе реликтне и ендемске врсте биљног свијета (нпр. разно угрожено љековито и самоникло биље итд.);

Специфичне пејзаже и пејзаже од велике естетске и друге вриједности.

Сертификација шума. Потребно је увести сертификацију шума, као потврду да квалитет газдовања шумама одговара одређеним стандардима како би се отвориле могућности извоза у подручја развијених земаља и тиме стимулисало одрживо кориштење шума. Зато се намеће потреба верификације шума и предузећа и код нас.

Повећање отворености шума. Неопходно је, због повећања економских ефеката с једне претхвата на отвореном дијелу шума с друге стране, изградити програме отварања шума изналагања могућности финансирања истих.

Уклањање мина. Заостале мине данас представљају велики проблем за нормално газдовање нажалост не постоје прецизни подаци коју површину заузимају минирани површине шума. Било би неопходно тачно евидентирати све шумске површине под минама, донијети програм, и изнаћи средства за уклањање истих.

Мониторинг. Једна од врло значајних локалних и глобалних обавеза је успостављање мониторинга (између осталог и праћење здравственог стања шума) и процјењивање стања биолошке разноликости. Конвенција о биолошкој разноликости укључује идентификацију значајних компоненти биолошке разноликости, обављање мониторинга идентификованих компоненти и негативних утицаја на биолошку разноликост, одржавање базе података као и процјене стања разноликости на националном нивоу.

Акциони план заштите шумских ресурса

Шта треба урадити	Одговорна особа - институција	Период	Буџет
Изградити и паралелно проводити план пошумљавања Ангажовање школских секција и	Шумско газдинство	Стално	Шумско газдинство

удружења на засађивању нових шумских садница			
Више се ангажовати и анимирати шумску управу и озбиљније проводити заштиту шума од најезди паразита	Републички инспектор за шумарство и ловство	Стално	Министарство/шумско газдинство
Израдити катастар вриједних врста дрвећа и других биљака те забранити сјечу одређених врста дрвета за које се сматра да одумиру на овом подручју	шумарски инспектор / шумско газдинство	2011	Министарство/шумско газдинство
вршити појачану контролу бесправне сјече дрвета те санкционисати бесправну сјечу.	Републички инспектор за шумарство и ловство / шумско газдинство	стално	Министарство/шумско газдинство
Проводити едукативне активности у циљу подизања свијести о значају шумског богатства Општине	Школе/ шумско газдинство/ НВО('Горани')	стално	Општина
Ажурнији рад чуварске службе у сарадњи са полицијом ажурнији рад судских органа	Републички инспектор за шумарство и ловство / шумско газдинство	стално	Министарство/шумско газдинство
Успостава редовне осматрачке службе и повећана мобилност ватрогасне службе	Ватрогасна служба	стално	Општина

Рад исправним машинама редовно сервисирање радних машина. Примјена животиња у случају водозаштићених подручја	Шумарски инспектор	стално	Министарство
Санација тракторских путева влака Рад са исправним машинама Кориштење биоразградивог мазива	Републички инспектор за шумарство и ловство	стално	Министарство

5.5 Управљање отпадом

Стање на подручју

Отпад представља један од приоритетних проблема заштите животне средине у Гацку. Проблеми при управљању отпадом потичу, између осталог, из досадашњег друштвеног односа наспрам отпада и начина управљања, помањкања вертикалне и хоризонталне управљачке и струковне усклађености и организованости, помањкања правних прописа и економских мјера.

Практично, у Гацку се тренутно као једина могућност управљања, како комуналним, тако и опасним отпадом (индустријским, медицинским и осталим опасним отпадом), нуди одлагање на локалне (општинске) депоније, при чему је већина тих одлагалишта на неадекватним локацијама и/или технички неопремљена. Непознат број дивљих одлагалишта отпада, безброј локалних сметлишта и у великом броју случајева бацања отпада у ријеке, језера, напуштене каменоломе и површинске копове као “организовани” начин одлагања отпада.

Сакупљање комуналних отпадака из домаћинстава је само у неким општинама добро организовано. Обрада прикупљеног отпада није ријешена на одговарајући начин и не врши се раздвајање комуналног, опасног и инертног отпада.

Индустрија најчешће одлаже свој отпад на исте депоније заједно са комуналним отпадом. Термоелектрана посједује властито одлагалиште у свом окружењу на које

одлаже јаловину, шљаку и пепео.

Одлагање опасног отпада, није законски ријешено. Једини важећи документ за опасни отпад је Базелска конвенција која још није заживјела и тек је почела да се примјењује.

У Гацку не постоји савремена спалионица - инцинератор - у којој се може спаљивати комунални и посебно опасни отпад. Коинцинерација, тј. спаљивање појединих врста отпада (старе гуме, неке врсте отпадних уља) у енергетским и индустријским пећима, се не примјењује иако за то постоје реалне могућности.

Комунални и безопасни индустријски отпад. Само сакупљање неких индустријских секундарних сировина је донекле успјешно. Постоје фирме које су нашле свој интерес у прикупљању и промету отпадних материја. Најуспјешније је сакупљање старог жељеза, обојених метала и папира.

Тренутно стање управљања отпадом у Гацку карактеришу слједеће чињенице:

Без организоване брзе отпада нема сакупљања корисних компоненти отпада у сврху рециклаже и поновне употребе, што представља озбиљан економски губитак за заједницу. У 2009 године (септембру) почело се са прикупљањем и рециклажом папира и картонске амбалаже.

Не користи се енергетска вриједност садржана у отпаду итд.

Посебан корак у смјеру побољшања таквог стања представља документ «Стратегија управљања чврстим отпадом у БиХ» урађен у августу 2002. год., који је усвојен у оба ентитета. Стратегија даје основна усмјерења и циљеве на подручју отпада и хијерархију могућих начина управљања отпадом. У овом документу дате су петогодишње, десетогодишње и двадесетогодишње процјене количина индустријског и опасног отпада на бази најбоље процјене

У стратегији су предвиђене и двије варијанте прелазног рјешења формирања регионалних депонија са 16 локација (ентитетска варијанта) и 14 локација (међуентитетска варијанта) које би резултовале коначним дугорочним рјешењем са 5 великих заједничких регионалних депонија у БиХ. Тренутно је у предвиђени процес побољшања постојећег и успостављања модернијег система управљања чврстим отпадом укључена Свјетска банка која је уложила знатна средства у изградњу мултиопштинских (регионалних) депонија које задовољавају све стандарде заштите животне средине. Концепт таквог система управљања отпадом се односи и на транспорт отпада, на трансфер-станице отпада и локације гдје ће се моћи депоновати отпад са постојећих дивљих депонија. Локације за почетну фазу су Бања Лука, Брчко, Бихаћ, Мостар, Тузла и Ливно.

Опасни отпад

У Гацку не постоји контролисан систем управљања опасним отпадом, што значи:

Не постоји законска регулатива која регулише опасни отпад (подзаконски акти о врстама отпада и поступање и руковање са појединим врстама опасног отпада);

Не постоји регистар генератора опасних отпада, као ни катастар генерисаног опасног отпада

Не постоји раздвајање отпада на мјесту генерисања на опасни и неопасни отпад, па ради тога не постоји ни евиденција, мониторинг и начин збрињавања опасног отпада;

Не постоји нити једна депонија опасног отпада, нити постоје капацитети за прераду и еколошки прихватљив третман појединих врста опасног отпада;

Медицински отпад који се генерира у здравственим објектима не раздваја се на мјесту

настајања на опасни и неопасни отпад. Остали отпад, нераздвојен, одлаже се на заједничке комуналне депоније, које су приступачне и људима и животињама

Идентификација и анализа проблема

Досадашњи облици рјешавања проблема нису дали праве резултате због неселективности приступа и пренаглашености техничких у односу на друге проблеме. Законска регулатива. У РС је у августу 2002. год. усвојен Закон о управљању отпадом којим се уређују све категорије отпада и све врсте дјелатности, операција и постројења у управљању отпадом. Истовремено, недостатак системског закона о заштити земљишта најизразитије се осјећа управо у сегменту евакуације и диспозиције отпада.

Финансирање система управљања отпадом

Постојећи систем финансирања управљања отпадом заснива се на наплати по м² корисног простора, а условљен је слабом наплатом од физичких и правних субјеката, ниском економском моћи и ниском свијешћу о животној средини. Субјекти који својом дјелатношћу генеришу опасни отпад немају обавезу издвајања намјенских средстава за организовани надзор и одлагање.

Финансирање система управљања отпадом у будућности, мора бити на принципу «загађивач плаћа», али у данашњој ситуацији није могуће искључити суфинансирање из буџета локалних заједница и јавних предузећа (пошто су комунална предузећа још увијек у већини јавна, њихове дјелатности се финансирају из заједничког буџета). Очекује се да ће се са приватизацијом јавних комуналних предузећа као и значајнијим укључењем приватног сектора промијенити и начин финансирања). На садашњем степену познавања стања, могуће је само утврдити да ће становништво морати поднијети дио трошкова за извођење поступања с отпадом преко виших цијена за обављање јавних услуга. При томе је потребно нагласити да садашња цијена одвоза смећа, издвајање за обраду отпадних вода и цијена за снабдијевање питком водом нису никако економске категорије и као такве нису довољне за достизање циљева ЛЕАП-а. Једно вријеме мораће се задржати принцип наплате за отпад на бази површине кориштеног простора (м²), нарочито када је у питању индустријски и опасан отпад. Постепено ће се, наплата морати базирати на волумену / количини произведеног отпада. Дио трошкова, моћи ће се покрити преко поврата дијела отпада / рециклаже. Трошкове збрињавања индустријског и опасног отпада мораће у цјелини почети сносити произвођачи (индустрија и занатство).

У складу са претходним разматрањем финансирања система управљања отпадом, треба имати у виду сљедеће изворе финансирања:

Из средстава економских такси за отпад; Из буџета локалне управе;

Из средстава грађана;

Из буџета ентитета;

Из других извора: зајмова, односно намјенских мултилатералних кредита (WB, EBRD, IBRD, EIB), обвезница локалних заједница или ентитета или државе, В.О.Т. (изградити-управљати-пренијети), неповратних средстава Европске Уније (PHARE, GEF и других програма).

Циљеви и мјере

Достизање стандарда EU у погледу интегралног управљања отпадом захтијева релативно висока улагања и тренутно се не може примјенити у Гацку. Постепене промјене су једини ефикасан начин да се уведу дуготрајна побољшања стања и одржива корист. Стога је потребно осигурати услове за остварење сљедећих циљева:

Изградњу и успостављање дјелотворног система управљања отпадом ; Смањење количина одложеног отпада , (рециклажа отпада)

Повећање материјалне и енергетске употребе отпада;

Смањење отпада по количини;

Примјену економских мјера.

За постизање ових циљева неопходно је предузети сљедеће мјере:

Спрјечавање настанка или смањење настанка отпада на мјесту његовог генерисања, сходно принципима и стандардима EU, а посебно смањење настајања опасних последица тог отпада;

Смањење насталог отпада по количини;

Третман отпада којим се осигурава поврат сировинског материјала, рециклажа или поновна употреба;

Сортирање отпада по врсти и материјалу;

Развој технолошких процеса који у поступку производње користе секундарни материјал;

Кориштење отпада као базе за добијање енергије или новог материјала; Повећање енергетске употребе отпада, те смањење емисије гасова стаклене баште;

Спаљивање и/или одлагање отпада на санитарне депоније Превенција у избору технологија:

У примјени и унапређењу чистих технологија;

У санацији или укидању еколошки неприхватљивих технологија (неодржив еколошко-

економски аспект);

Превенција у избору производа:

У подстицању производње која ствара производе који се могу обновити;

У сталном побољшавању еколошке димензије техничких стандарда;

У настојању да се минимизује присуство опасних супстанци у производима;

У унапрјеђењу промјена у начину потрошње путем информисања и образовања потрошача;

Раздвајање опасног од неопасног отпада на мјесту његовог генерисања;

Сигурно и квалитетно рјешење збрињавања опасног отпада;

Формирање Берзе отпада;

Успостављање дјелотворног система управљања отпадом;

Финансирање система управљања отпадом из раније наведених извора;

Успостављање система образовања и информисање јавности.

Акциони план управљања отпадом

Шта треба урадити	Одговорна особа - институција	Период	Буџет
Стварати услове и повећати обухваћеност становништва организованим одвозом отпада	Општина/КОМУС	стално	Општина/КОМУС
Реализовати пилот пројекат одвоза отпада из двије руралне мјесне заједнице	Општина/КОМУС	2010	Општина/КОМУС
Јачати комуналну инспекцију за рад на терену и перманентно дежурство. Примјењивати законску регулативу и provedбу казних одредби у случају незаконитог поступања са отпадом	Општина (комунална полиција)	стално	Општина
Израда идејног пројекта нове привремене локалне депоније	Општина (урбанизам)	2011	Општина
Реализовати пилот пројекат одвојеног скупљања отпада	Општина/КОМУС	2010	Општина/КОМУС

у циљу рециклирања- кориштења секундарних сировина из отпада			
Спријечити појављивање нових дивљих депонија и санирати постојеће дивље депоније,	Општина/КОМУС	2010	Општина/КОМУС
Заједно са невладиним сектором и мјесним заједницама проводити програме едукације становништва о проблему и посљедицама неправилног одлагања отпада	Општина/КОМУС	2010	Општина/КОМУС
Појачати рад са младима и невладиним организацијама на очувању квалитета животне средине,	Општина/КОМУС	2010	Општина/КОМУС
Израдити планове рекултивације земљишта после затварања дивљих депонија	Општина/КОМУС	2010	Општина/КОМУС
Побољшати сарадњу надлежних општинских инспекција са локалним становништвом у циљу благовремене интервенције надлежне инспекције	Општина/КОМУС	2010	Општина/КОМУС
Материјално и кадровски јачати јавни сервис одвоза отпада	Општина/КОМУС	2010	Општина/КОМУС
У буџету локалне заједнице предвидјети средства за брзе интервенције како би се могло благовремено реаговати на рјешавању проблема насталих одлагањем чврстог отпада,	Општина/КОМУС	2010	Општина/КОМУС
Перманентно едуковати раднике здравствених служби о опасностима услијед неправилног одлагања медицинског отпада	Завод за заштиту здравља/Дом здравља	2010	Завод за заштиту здравља

Проводити едукацију пољопривредних произвођача у вези употребе заштитних средстава и одлагања амбалаже	Општина (референт за пољопривреду)/ Земљорадничка задруга	2010	Општина/задруга
--	--	-------------	------------------------

5.6 Интегрално управљање простором

Стање на подручју

Гацко је у предратном периоду био под снажним дјеловањем три истовремена процеса: индустријализације, деаграризације и урбанизације који су условили његову неравномјерну урбанизацију те снажна и константна миграциона кретања становништва и његову редистрибуцију. Она се манифестовала у:

Стварању зона депопулације, пражњењу села и појединих простора; пропадање села и нерационалну организацију простора.

Идентификација и анализа проблема

Услијед нагле урбанизације, те неадекватне просторне и демографске политике, сеоска подручја су остала без становника, неразвијена и осиромашена;

Најврједније просторе, намијењене по плановима различитим урбаним функцијама узурпирала је бесправна изградња.

Корјенито је измијењена демографска слика простора;

Ратним вихором уништена су сеоска насеља;

Природна добра и градитељско наслеђе су у великој мјери озбиљно оштећени;

Привредни објекти, објекти друштвених дјелатности, становања итд., неселективно су уништавани;

Шумска богатства су деградирана бесправном сјечом, паљевинама и узурпирањем;

Бесправна изградња

Минерални ресурси се неплански и бесправно користе; Заштитне зоне водовода се адекватно не заштићују;

Стање отворених водотокова и подземних вода је забрињавајуће (отпадне, индустријске и друге воде се директно упуштају у водотоке, у водотоцима завршава велика количина чврстог отпада);

Повећан је степен загађености животне средине отпадом, изазван како активношћу човјека (у шумарству и дрвној индустрији, депоније, "гробља старих аутомобила",

старих ауто гума итд.), тако и активношћу индустрије (загађење индустријским отпадом услјед застарјелих технологија, застарјеле опреме итд.);

Организована заштита ваздуха не постоји, нити се региструје стање загађености градске атмосфере (нпр. загађења настала због издувних гасова услјед старости и техничке неисправности возила, те неквалитетног горива);

Заштита од буке и вибрација не постоји;

Пољопривредно земљиште се обрађује у смањеном обиму, застарјелом механизацијом, неконтролисано употребом средстава за заштиту (пестицида) и ђубрива;

Урбана насеља се неконтролисано шире на пољопривредно и еколошки «заштићено» земљиште;

Огромне површине квалитетног пољопривредног земљишта, као и пашњака се не користе;

Биодиверзитет је на многим подручјима угрожен;

Обнова сеоских насеља је успорена, или се уопште не остварује; (пријети реална опасност потпуног нестанка села што може изазвати несагледиве посљедице различитог карактера.);

Нису створене све потребне претпоставке за повратак избјеглог и расељеног становништва на своја ранија пребивалишта;

Стварање неопходних услова за обнављање руралних насеља, те ревитализација демографских угрожених подручја, парцијално се или никако не остварује.

Циљеви и мјере

Базни циљеви везани за уређење области интегралног управљања простором представљају јединствен и међусобно условљен систем узрочно-посљедичних активности, а то значи успоставити (поновно) систем управљања простором преко инструмената који су дати у склопу процеса просторног уређења. Оне се морају плански и складно проводити, како би се у датим околностима простор, те наслеђене и изграђене вриједности оптимално користиле, анулирали евентуални конфликти и афирмисао одрживи развој.

Ради успјешног савладавања уочених проблема у области просторног развоја неопходно је створити услове за спровођење сљедећих циљева:

Обнове, заштите и унапрјеђења природних и створених вриједности (инфраструктура, системи насеља, привредни и сви други потенцијали), те консолидовања стања на демографски најугроженијим подручјима;

Стварања услова за складан, економски, социјални и просторно уравнотежен и одрживи развој цјелокупне општине;

Очување и заштите животне средине, природног и градитељског наслеђа те других

специфичних разноликости простора, уз повећање његове вриједности и одговорно управљање природним ресурсима;

Уређења и кориштења простора на начин потпуног укључивања у интеграционе регионалне, европске и шире процесе.

Да би се остварили назначени циљеви, нужно је организовано предузимати велики број мјера различитог карактера:

Припрема и усвајање просторних планова и урбанистичких планова;

Планерских и оперативних активности на обнови сеоских подручја.

Успостављање мониторинга и информационог система;

Израда плана заштите животне средине:

Санација простора и садржаја који емитују штетне учинке на животну средину, односно простор;

Израда плана санације руралног подручја:

Обнова, санација и рехабилитација стања на руралним подручјима; на овим подручјима неопходно је направити пројекте санације, (село као произвођач тржишних вишкова хране; запошљавање становништва - сеоско, избјегло, расељено, вишкови из индустрије, село као загађивач - контролисана употреба заштитних средстава у пољопривреди, рјешавање проблема отпада, трошење горива, прерада отпада).

Стимулисање планских инвестиционих, грађевинских и других активности.

Успостављање механизма институционалног оквира:

Успостављање завода и (или) института за израду просторне и урбанистичке документације;

Стручно образовање и практична обука кадрова (просторних планера) за израду, праћење и провођење планске документације;

Укључивање јавности у процесе израде просторних и других планова; Израда норми и стандарда везаних за односе у простору.

Акциони план управљања простором

Шта треба урадити	Одговорна особа - институција	Период	Буџет
Израда аналитичко планске документације Регулациони план Просторни план Урбанистички план	Општина (урбанизам)	2010	Општина
Израдом наведених	Општина (урбанизам)	2010	Општина

<p>планова: треба да се простор презентује са свих аспеката па и са аспекта управљања земљиштем, одредиће се правци развоја и управљања земљиштем даће се пројекција развоја просторног система</p>			
<p>Успостава ЗИС-а (земљишног информационог система)</p>	<p>Општина (урбанизам)/катастар</p>	<p>2011</p>	<p>Општина</p>
<p>Успостава Службе унутар Фонда за околину која ће управљати новцем издвојеним за унапређење квалитета земљишта (1,5% од реализоване сировине, 0,1% по м³ јаловине, накнада за концесије...)</p>	<p>Општина (урбанизам)</p>	<p>2011</p>	<p>Општина</p>
<p>Регистрација свих постојећих индустријских депонија и на други начин девастираних подручја. Пројена њиховог стања и утицаја на околину.</p>	<p>Општина (еколошки инспектор и комунални полицајац)</p>	<p>2011</p>	<p>Општина</p>
<p>Утврђивање и прозивање на одговорност оних који се не држе планова рекултивације</p>	<p>Општина/инспекције/ медији</p>	<p>стално</p>	<p>Општина/инспекције /медији</p>
<p>Дефинисање подручја подложних клизиштима, ерозијама ..., њихова категоризација</p>	<p>Урбанизам/катастар/ Шумско газдинство</p>	<p>2010</p>	<p>Инспекција</p>

Доношење акционог плана санације постојећих оштећења, те његова имплементација	Министарство/ општина	2010	Министарство
Кроз интензивну активност побољшати услове становања у ужем дијелу града , градњом паркиралишта, игралишта за дјецу , спортских терена за дјецу већег узраста... кроз буџет општине планирати средства за реализацију тих активности, тако да се у убрзаном процесу побољшају услови живота у ужој градској зони.	Општина	2012	Општина

5.7 Биодиверзитет, георазличитост и заштита природног и културног наслеђа

Гацко је веома богато биодиверзитетом с обзиром да припада различитим геолошким и климатским регијама : медитеранској, и алпско - високогордијској. Управо на подручју Гацка се налазе бројни развојни ендемни центри, те центри реликтности - рефугијуми терцијарне флоре и фауне, која се управо у специфичним условима палеоклиме одржала и до данас. Овај богати биодиверзитет је угрожен. Тренутно постоји велики број регистрованих питомих биљки у воћарству, виноградарству, узгоју поврћа и хортикултури, који су очувани само у специфичним дијеловима. Гацко је имало специфичних врста стоке. Овај број се смањује.

Гацко располаже изузетно високим степеном диверзитета биотопа (станишта) или георазличитости. Томе доприноси специфична орографија, геолошка подлога, хидрологија и еоклима. Иако под израженим антропогеним утицајем георазличитост је још увијек локално очувана па је треба ставити под одговарајући систем одрживог управљања.

Нажалост, велики број пејзажа данас је измијењен, девастиран, деградиран кроз различите антропогене активности и трансформисан у ниже облике еколошке организације.

Природно наслеђе представља дијелове природе од велике вриједности. То су: резервати, просторно ограничена природна подручја, појединачне биљне и животињске врсте и њихова станишта, природне ријеткости (споменици природе), меморијални споменици природе и заштитне зоне. Природно наслеђе БиХ разврстано је у три категорије:

Културно наслеђе или баштина у контексту ове тематске области се третира као дио природног окружења са посебним амбијенталним вриједностима. Културно наслеђе је у најужој вези са диверзитетом људских култура и представља његов најбољи израз настао кроз вјековне процесе антропогенезе и етногенезе.

У погледу диверзитета људских култура, а сходно томе и културног наслеђа, Гацко се одликује непоновљивим и уникатним вриједностима. Културно наслеђе у овом контексту се диференцира на: споменике културе и заштићене амбијенталне цјелине.

У РС је у августу 2002. год., усвојен Закон о заштити природе којим се уређује обнова, заштита, очување и одрживи развој пејзажа, природних подручја, биљака, животиња и њихових станишта, земљишта, минерала и фосила и других компоненти природе који чине дио животне средине.

Стање на подручју

Било би значајно истражити угрожену фосилну микро-флору. Као последица стихијског и непланског кориштења земљишта и геолошких површина нека од врло важних палео-станишта се уништавају заједно са палео-флором.

Велики број аутохтоних, домаћих биљака и животиња су угрожени . Као последица тога велики број врста и раса је комплетно истријебљен или је присутан у веома малом броју. Главни разлог је увођење биљака и животиња из других регија које потискују аутохтоне врсте и сорте. Поред тога, многе од домаћих врста нису калемљене и узгајане дуго времена.

Узроци горе наведених проблема су:

Природни слатководни екосистеми су угрожени прије свега загађивањем; изузетно су ријетки ријечни и језерски екосистеми код којих није уочена промјена диверзитета изазвана различитим степенима сапробности и еутрофикације;

Намјерна или случајна интродукција врста риба распрострањена је појава у свим водама

Високопланинске области су центри биодиверзитета. У данашњим условима, мијењају се путем: деградације горње шумске границе, крчењем и паљењем састојина бора кривуља (*Pinus Mugo*) и планинске клеке (*Juniperus nana*), екстензивним сточарством, исушивањем високопланинских тресава, непланском изградњом туристичких и других насеља, објеката и инфраструктуре изнад горње границе шуме;

Прекомјерна експлоатација природних ресурса - чисте и интензивне сјече, лов, криволов, неуравнотежена пољопривредна производња, аквакултура, непостојање валидних шумско-привредних основа, ловно привредних основа, програма одрживе употребе свијета дивљине и сл.;

Неуравнотежено управљање простором (бесправна изградња насеља и производних објеката, изградња саобраћајница и остале инфраструктуре, пораст урбаних зона);

Непостојање јасног институционалног оквира за управљање биолошком и геолошком разноликошћу на управној, стручној и научној основи, односно нивоу

Слаба проученост биолошке и геолошке различитости, те одсуство категоризације степена угрожености;

Непостојање одређености према међународним документима који регулишу одрживо управљање биоразноликошћу као што су: Конвенција о конзервацији европских дивљих врста и природних станишта (Бернска конвенција); Хабитат директива Европске комисије (EC Habitats Directive 92/43/EEC); Конвенција о биолошкој различитости, CITES конвенција, Рамсар конвенција и сл.;

Недостатак јасне политике финансирања управљања биолошком и геолошком разноликошћу.

Природно наслеђе

Природно наслеђе у БиХ се суочава са сљедећим проблемима:

Присутна је интензивна деградација природног наслеђа у свим његовим компонентама, а настаје као последица повећања сиромаштва у периоду транзиције друштва;

Непостојање јасног институционалног оквира за одрживо управљање природном баштином на свим нивоима организовања;

Недостатак институција за успостављање база података за развој еколошко-економски прихватљивијих модела управљања природом баштином;

Недовољна ефикасност у имплементацији постојећих законских одредби, те у развоју система мониторинга;

Неадекватна политика финансирања заштите природног наслеђа, и одсуство програма за развој тржишног привређивања у овом сектору;

Веома слаба обавијештеност и свјесност јавности и владиног сектора о значају природног наслеђа;

Веома мале површине под одговарајућим режимом заштите;

Непостојање података о сензитивности појединих подручја, категоризацији угрожености споменика природе и њиховом постојећем стању;

Слаба укљученост у међународне токове.

Културно наслеђе

Културно наслеђе се суочава са сљедећим проблемима:

У основи свих наведених проблема превасходно стоји недостатак материјалних средстава која су неопходна за адекватну квалитетну и правовремену санацију и заштиту диверзитета културно-историјског наслеђа. Кључни и једнако важан чинилац свих презентованих актуелних проблема чини и недовољан број стручно оспособљених екипа.

Не постоје финансијска средства којима би се обезбиједила санација културних добара у њиховом природном окружењу, нити су размотрене опције унутар којих би се обезбиједила могућност другачијег финансирања;

Даља девастација на непокретним културним добрима и на њиховом природном окружењу изазвана осиромашењем друштва у послеријатном периоду;

Непотпуност одговарајуће евиденције културно-историјског наслеђа у његовом природном окружењу последица је страдања документације која је до рата 1992. године архивирана у некадашњем Републичком заводу за заштиту културно-историјског и природног наслеђа БиХ у Сарајеву.

Циљеви и мјере

Заштита и уравнотежено управљање биолошком, геолошком и пејзажном различитошћу;

Еколошка категоризација екосистема као предуслов одрживе заштите и управљања биодиверзитетом;

Унапређење законске основе у заштити и одрживом управљању биодиверзитетом и геолошком различитошћу;

Стављање биодиверзитета и геолошке различитости у функцију развоја; Процјена стварне угрожености биодиверзитета и геолошке различитости; Заштита од биолошког тероризма; Очување и заштита доместификованог аутохтоног генофонда;

Унапређење еколошког образовања, васпитања и информисања; Успостављање мониторинг система.

За спровођење горе наведених циљева потребно је провести сљедеће мјере:

Еколошка категоризација и инвентаризација станишта

Израдити програм и стандарде за одрживу употребу биолошких ресурса (љековитих биљака, гљива, пужева, риба и сл.) у циљу стицања економске добити и смањења сиромаштва;

Извршити картографско приказивање флоре, фунгије и фауне кориштењем међународно прихваћене методологије.

Природно наслеђе

Циљеви:

Заштита укупне природне баштине у складу са IUCN стандардима;

Развој адекватне методологије за одрживо управљање природним наслеђем;

Развој програма за едукацију и еколошко васпитање;

Увођење мониторинг система и приступ јавности информацијама о стању у природном наслеђу;

За спровођење горе наведених циљева потребно је провести слиједеће мјере:

Сачинити програм одрживог управљања високопланинским подручјима и планинским језерима;

Сачинити програм уравнотежене заштите гео-биодиверзитета (екосистеми у пукотинама стијена, сипари, камењари);

Процијенити стање заштите појединих природних објеката или облика који се налазе под одређеним степеном заштите;

Извршити категоризацију угрожених природног наслеђа и израдити тзв. Црвене карте за инаугурацију и развој методологије одрживог просторног планирања;

Извршити идентификацију и категоризацију сензитивних екосистема и геолошке баштине

Културно наслеђе

Циљеви:

Конзервација и одрживо управљање културним наслеђем у природном окружењу;

Стварање законског и институционалног оквира за одрживо управљање и заштиту културног наслеђа;

Ефикасна заштита најугроженијих амбијенталних цјелина; Образовање кадрова и институционално повезивање.

За спровођење горе наведених циљева потребно је провести слиједеће мјере:

Инвентаризација и (ре)категоризација културно-историјског наслеђа ;

Извођење неопходног минимума активности техничке и физичке заштите на најугроженијим цјелинама (превентива);

Акциони план заштите биодиверзитет, георазличитост и заштита природног и културног наслеђа

Шта треба урадити	Одговорна особа - институција	Период	Буџет
Иницирати пројекте за проглашење подручја заштићених пејзажа	Општина	2010	Општина
Израдити попис природних вриједности	Општина	2011	Општина
Израдити планове управљања заштићеним подручјима	Општина	2011	Општина
Повећати активности на едукацији локалне самоуправе и грађана	Општина	2011	Општина
Започети пројект “Утврђивање стања и иницирање заштите културно-историјских споменика на подручју општине Гацко“	Општина/завод за заштиту споменика културе I	2011	Општина/ министарство
Пратити процесе добијања еколошких дозвола и праћење планова еко заштите привредних субјеката	Општина (еколошки инспектор)	стално	Општина
Донијети просторни план општине	Општина	2010	Општина
Лобирати за доношење планова управљања шумама на принципима одрживог развоја	Шумско газдинство	2010	Шумско газдинство
Подстицати ладе за покретање и учешће у акцијама пошумљавања	Општина/ Шумско газдинство	2010	Општина/ Шумско газдинство
Израдити базу података о посебним и ријетким	Референт за пољопривреду	2010	Општина

биљним врстама и донијети план њихове заштите			
Информисати и едуковати локално становништво о посљедицама недовољне заштите шуме и других биљних врста	Шумско газдинство	2010	Шумско газдинство
Појачати надзор над ловом	Ловачко друштво	2010	Ловачко друштво
Донијети планове бриге о ловиштима	Ловачко друштво	2010	Ловачко друштво
Повремено организовати чишћење ријечних корита	Општина/школе	2011	Општина
Едуковати становништво о потреби очувања водних ресурса	Општина/водовод/ медији/НВО	стално	Општина

5.8 Здравље и сигурност

Стање на подручју и проблематика

Јавно здравље

На подручју јавног здравља најбоље се одражава парадокс између главних ресурса у Гацку и њиховог садашњег начина кориштења. Када је у питању производња хране, пољопривредно земљиште није генерално угрожена хемизацијом од стране ђубрива, пестицида итд. У том смислу битно је истаћи да на подручју Гацка постоје реалне претпоставке за производњу довољне количине квалитетне и здравствено исправне хране којом би се замијенио постојећи увоз хране ниског квалитета.

Вода за пиће. Бројни су проблеми везани за хигијенску исправност воде. Иако постоји законска регулатива о контроли воде и јавноздравственом надзору, која је обавезујућа и подразумејева контролу изворишта, санитарних зона водних објеката и хигијенску исправност воде, она се спроводи само дјелимично. Радиолошка контрола, иако је постојала потреба за њом, није уопште вршена. Према подацима најчешћи разлози микробиолошке неисправности воде су били повећан укупан број аеробних

мезофилних бактерија и E. Colli, а када се ради о физичко-хемијској неисправности повећан утрошак калијум перманганата, нитрита, нитрата и жељеза.

Системи водоснабдијевања су у надлежности јавних предузећа и не постоји картотека водних објеката. Квалитет водоснабдијевања је лош и не одговара увијек траженим стандардима. Модеран начин гасне хлоринације воде из градског водовода се не примјењује.

Квалитет ваздуха (амбијентални и затворени простори). У Гацку су прије рата били, а и сада су присутни бројни извори загађења ваздуха, са знатним утицајем на здравље људи. Значајан утицај на настанак аерозагађења имају енергетска постројења, саобраћај и у сезони гријања индивидуална етажна и појединачна ложишта. Квалитет ваздуха у затвореном простору је значајан фактор здраве животне средине. Емисија радона из земљишта и грађевинских материјала је параметар који се у свијету озбиљно третира, док у Гацку не постоје такви подаци. Томе треба додати још и утицај кућне прашине, гријања, пушења, употреба отвореног пламена и гријних тијела.

Високе концентрације загађивача ваздуха урбаних средина доводе до повећања морбидитета и морталитета од респираторних обољења, карцинома дисајних путева.

Сигурност намирница.

Прије рата постојао је развијен и организован систем контроле хигијенске исправности намирница који се обављао у лабораторијама Завода за здравствену заштиту и Ветеринарског факултета, као и у готово свим прехранбеним индустријским предузећима који су имали властите лабораторије. Због ратних разарања, уништења опреме и дефицита кадрова, контрола намирница и сточне хране је знатно смањена.

Заразне и паразитарне болести, које посљедњих година харају европским фармама и нападно пријете конзументима меса и месних прерађевина, попут слинавке, шапа и крављег лудила на подручју Гацка до данас нису регистроване.

У Гацку регистровано је у посљедње три године 0 случајева бактеријске инфекције путем хране и воде. Најчешћи узрочници епидемија лабораторијски утврђене су салмонеле и токсин стафилокока, а од паразита трихинела.

Диспозиција чврстих отпадних материја.

Управљање отпадом у Гацку неприхватљиво је са аспекта здравствених критерија. Због убрзаног повећања отпада, неадекватне санираности, отпад спада у највеће еколошке проблеме. Данашња пракса одлагања отпада узрокује директну загађеност земљишта, воде, хране, ваздуха. Рјешавања проблематике и побољшање садашњег стања могуће је постићи провођењем мјера наведених у поглављу бр. 5

Отпадне воде.

Течне отпадне материје из домаћинства и атмосферске воде уклањају се централно путем канализације. Код становника у руралном подручју веома је мали број кућа са хигијенски урађеном септичком јамом. У већини случајева користе се упијајуће јаме (бетонске јаме са пропусним дном) или јаме које су преко преливне цијеви спојене са водотоком. Због недостатка цистерни за пражњење септичких јама, оне се празне углавном на нехигијенски начин. Наведене чињенице би могле бити узрок здравственог ризика, због могућности контаминације подземних вода и површинских водотока. Рјешавање проблематике и побољшање садашњег стања могуће је постићи спровођењем мјера наведених у поглављу бр 5.

Бука и вибрације.

У послеријатном периоду систем мониторинга буке у Гацку није успостављен. Мјерења нивоа буке и вибрације у радној средини врше се повремено, тако да не постоје стварни подаци који би могли да се евалуирају и утврде стварне посљедице ове ноксе.

Здравље животиња са аспекта утицаја на здравље човјека.

Зоозоозе се дефинишу као болести које се могу пренијети са животиња на људе и обратно. Најважније зоонотичне болести животиња забиљежене у овом периоду су ехинококоза / хидатидоза, лептоспироза, бјеснило, бруцелоза, говеђа туберкулоза, цистицеркоза, трихинелоза, лајшманиоза и Q грозница. Специфични социоекономски и епизоотиолошки услови као што су неконтролисани раст без адекватног рјешавања комунално-хигијенских проблема и инфраструктуре, трговина животињама као и путовања фаворизују ширење и појаву ових болести. Ове болести захтијевају ефикасне мјере контроле. Неопходна је стална сарадња између ветеринарских и медицинских ауторитета и истраживачких института, да би се ограничиле штете узроковане овим болестима.

Радиоактивни отпад из индустрије, медицине и истраживања.

Проблем у Гацку представљају шљака и пепео из термоелектране. Шљака и пепео из термоелектране која садржи велику концентрацију тешких метала, укључујући и радионуклеиде, одлаже се на одлагалиштима. Не постоји мониторинг радиоактивности таквих одлагалишта нити систематска испитивања утицаја таквих одлагалишта на здравље околног становништва, биљни и животињски свијет, тло, ваздух, површинске и подземне воде.

Нејонизујуће зрачење, које проласком кроз материју не изазива јонизацију молекула и атома материје, изазива здравствене ризике који још увијек нису довољно истражени.

Здравствени ризици повезују се с електростатичким, електричним и магнетним пољима (високонапонски далеководи и нисконапонске преносне мреже), електромагнетним таласима (које емитују сви електрични уређаји), микроталасним зрачењима (телевизијски сателити, мобилни телефони, радари, микроталасне пећнице) и радиофреквенцијским таласима (који емитују радио-станице и уређаји са батеријским напајањем).

У Гацку не постоји систематизована евиденција извора нејонизујућег зрачења. Евиденције постоје у појединим фирмама и воде се углавном ради наплате услуга корисницима, као нпр. телевизијска претплата, мобилни телефони и сл. Истраживања ризика по здравље изазваног нејонизујућим зрачењем готово да и нема. Заштита од нејонизујућег зрачења није законодавно уређена нити су разрађене мјере и планови за смањивање изложености нејонизујућем зрачењу.

Управљање ризицима и несрећама

Изложеност хемијском дјеловању и заштита.

Гацко у производњи хране користи и до десет пута мање вјештачко ђубриво и пестицида од западних земаља, али има проблем нестручне употребе која доводи до веће концентрације хемикалија у храни и води у односу на количину употријебљене хемикалије. Околина је најчешће угрожена хемикалијама услјед нестручног руковања или намјерног и неодговорног испуштања хемикалија у животну средину. Заштита здравља и заштита средине од штетног дејства хемикалија је регулисана посебним и проведбеним прописима који су често застарјели. Већина наведених прописа се мора иновирати, али се морају донијети и нови као нпр. пропис о постојаним органским полутантима и сл. Прописани су сигурносно-технички услови за руковање опасним хемикалијама и лична заштитна средства за раднике који рукују опасним хемикалијама. Систем праћења и размјене података између различитих управних органа није развијен као ни систем информисања јавности. Недостаје систем образовања индивидуалних пољопривредних произвођача за кориштење хемикалија.

Индустријске несреће.

Посебним прописима регулисана је институционална и техничка основа за спречавање, приправност и реаговање у случају несрећа на раду, експлозија и пожара, несрећа у току превоза опасних супстанци и других несрећа које могу довести до угрожавања здравља и живота људи и угрожавања животне средине. Провођење прописа и евиденцију несрећа обављају ентитетска министарства и инспекторати. Информациони систем за праћење и размјену података о показатељима хемијских несрећа с посљедицама за људско здравље и живот, за животну средину и имовину,

није развијен у довољној мјери ни унутар ентитета ни на међуентитетском нивоу. Нема процјене о опасностима и могућностима избијања несрећа због престанка рада погона и постројења, изостанка адекватног надзора над хемикалијама у тим погонима и постројењима, пропадања или корозије резервоара, силоса, цјевовода или других посуда са опасним хемикалијама. За ове специфичне, али и типичне случајеве, због стања у привреди, нису разрађене интервентне мјере и ко ће их проводити. Постојећа законска регулатива није јасно дефинисала обавезе процјене ризика по здравље и животну средину и спречавање несрећа код престанка рада погона и постројења, преструктурисања или приватизације.

Саобраћајне несреће и сигурност на путевима.

Један од значајних глобалних здравствено-еколошких проблема је растући интензитет саобраћаја, посебно друмског, који доприноси аерозагађењу и представља мобилне изворе тзв. комуналне буке у насељима и има значајан удио у настанку несрећа и повређивању укупне популације. Саобраћај је због географског изгледа Гацка и дисперзије насеља и индустријских погона веома значајна дјелатност. Друмски и градски саобраћај показују тренд раста, а што потврђује број несрећа и настрадалих на путу.

Цивилна заштита

Цивилна заштита је облик организовања, припремања и учествовања грађана, правних особа, државних правних тијела и јединица локалне самоуправе и управе ради заштите и спасавања људи, добара и животне средине од ризика и посљедица природних, техничко-технолошких и еколошких несрећа, те ратних разарања. За организовање и провођење цивилне заштите одговорни су власници, корисници стамбених и пословних објеката, те тијела мјеродавна за вођење цивилне заштите према територијалном начелу (ентитети, општине, градови, кантони).

Средства за заштиту и спасавање људи и материјалних добара су, што њиховом интензивном употребом, што ратним разарањима, физички уништена, а што је и остало углавном је дотрајало или застарјело и врло мале употребне вриједности. Ни у процесу реконструкције и обнове производних, јавних и стамбених објеката није поклоњена дужна пажња обнови и набавци потребне опреме за провођење заштите и спасавања од природних и других несрећа. Посебно забрињавајуће је стање у вези са хитним интервенцијама у случајевима хемијских удеса и хаварија постројења која доводе и до хемијског загађења. На овом пољу потребна је максимална ефикасност и организованост, као и висок професионализам у дјеловању. Како садашње стање показује, цивилна заштита је недовољно опремљена за хитне интервенције. Велике су

финансијске потребе за оспособљавање и набавку нових уређаја и опреме за заштиту и спасавање.

Циљеви и мјере

Главне стратешке одреднице дефинисане су у овој области слиједећим циљевима:

Успостављање система процјене, праћења и превенције свих ризика који повезују здравље, сигурност и животну средину;

Предузимање мјера које ће резултовати смањењем фактора ризика по здравље у свим медијима који окружују људе и с којима они долазе у додир;

Осигурање дугорочне превентивне заштите екосистема и заштите у случају акцидентата.

У том смислу потребно је предузети сљедеће мјере:

Обезбиједити партиципацију јавности и здравствено просвјетљивање становништва;

Осавременити методе рада, опрему и образовати кадар;

Унаприједити информациони систем о надзору, пријављивању, регистрацији и праћењу одређених болести;

Успоставити заштитне зоне код већине изворишта;

Успоставити одговарајући протокол о функционисању инспектората укључених у јавноздравствени надзор;

Развити и имплементирати мјере за смањење нивоа буке и вибрација у насељима и радној средини на ниво који осигурава оптималне услове за здравље становништва за што је потребно осигурати неопходна финансијска, административна, материјална и техничка средства;

Обезбиједити прелиминарна истраживања и праћења стања и узрока који посљедично, било директно или индиректно, утичу на здравље становништва;

Трајно ријешити одлагање отпада и извора јонизирајућег зрачења;

Идентификовати поједине изворе електромагнетног зрачења и успоставити надзор над њима;

Успоставити координационо тијело за надзор над акцидентима у саобраћају и превенцији истих;

Укључити цивилну заштиту у процес израде катастра загађивача и пописа опасних материја ради упознавања с локацијама на којима су идентификоване опасне дјелатности, те са локацијама на којима се производе, користе, складиште или превозе отровне и опасне супстанце;

Успоставити систем за међусобну комуникацију између цивилне заштите и других институција мјеродавних за заштиту и обавјештавање;

Укључити цивилну заштиту у процес израде инвестиционих пројеката који задиру у подручје одбране и заштите људи, добара и животне средине;

Опремање средствима за предузимање мјера за непосредну личну и узајамну заштиту и спасавање грађана у стамбеним зградама, јавним објектима и на другим мјестима гдје људи живе и раде.

Акциони план заштите здравља и сигурности

Шта треба урадити	Одговорна особа - институција	Период	Буџет
Систематски пратити појаву специфичних обољења везаних за квалитет околине	Дом здравља	стално	Министарство
Урадити анализе и резултате редовно презентовати грађанима	Дом здравља	стално	Министарство
вршити промоцију здравог начина живота у оквиру организовања „здравих дана,, нпр. Дан борбе против пушења, дан пјешака, дан борбе против срчаних обољења итд. гдје би у сарадњи између Дома здравља и заинтересованих волонтера организовали разне облике активности које би обухватиле већи број грађана,	Дом здравља/НВО/ Медији/ Црвени крст	стално	Министарство
подржати изградњу спортских објеката како би се што више омладине укључило у разне облике спортских активности,	Општина/Министарство за породицу омладину и спорт	2011	Министарство
Осигурати додатну опрему како би се могла проводити	Водовод	2013	Водовод/ Министарство

контрола квалитете воде за пиће			
Набавити опрему за дијагностику обољења која могу бити изазвана погоршањем квалитета животне средине и опрему за лабораторију у којој би се вршила одређена испитивања у случају акцидентних ситуација	Завод за јавно здравство и Дом здравља	2012	Министарство

5.9 Омладина

Кроз израду ЛЕАП-а приступило се и анализи тематске области која се бави проблематиком омладине и омладинске политике. Жељело се размотрити стање омладинске политике, улога омладине и омладинске политике у одрживом развоју општине као и омладина као покретачка снага и потенцијал за успостављање квалитетнијих услова живота у општини и будући носиоци одрживог развоја.

Највећи проценат незапослених је омладина, и то од 18 до 20 год. евидентирано је да је 23 незапослено животне доби од 20 до 24 године незапослено је 107, незапослене особе старосне доби од 24 до 27 година незапослено је 113 и од 27 до 30 незапослене је 90.

Анализа стања

Један од горућих проблема не само у општини него у цијелом окружењу, свакако је проблем високе стопе незапослености, а посебно незапосленост оних који су у годинама када су у најбољој физичкој и психичкој припремљености за обављање радних обавеза.

Неопходно је иницирати одржавање јавних расправа по свим значајнијим питањима која се рјешавају у општини или која су евидентирана као проблеми општине како би се са тих састанака изашло са одређеним смјерницама и евентуалним рјешењима проблема. Млади требају иницирати састанке и бити покретачка снага промјена у политици управљања околином општине.

Значајан проблем који се везује за младе широм свијета, а који је проблем ширих размјера са којим се сусрећу готово сва савремена друштва, је свакако проблем конзумирања алкохола, дрога и других психоделичних супстанци. На жалост ни наше друштво није потпуно лишено оних који утичу или одређени вид задовољства виде у конзумирању тежих или лакших опојних дрога. Ово је проблем на који треба деловати

превентивно и који треба да се третира као проблем који није могуће ријешити за кратко вријеме него са којим се треба реално суочити и не негирати га.

Неопходно је системски планирати и реализовати програме помоћи младима који су већ овисни о кориштењу алкохола или дрога. У том погледу је потребно финансијски и материјално оспособити центар за одвикавање, јер поред превентивног и репресивног деловања у овом погледу треба се суочити и са стварношћу и реалним проблемима те осмислити начин помоћи онима који су већ и психички и физички овисни о психоделичним супстанцама.

Такође, још један од битних елемената о којем се треба знатно више водити рачуна јесте и провођење едукативних програма и савјетовања младих о планирању породице и одржавању репродуктивног здравља. Поред тога треба више радити и на едукацији о очувању животне средине и значају који она има на здравље и будућност младих.

Неопходно је извршити реконструкцију постојећих објеката за бављење масовним спортом, а средства је потребно настојати обезбиједити од стране свих нивоа власти, преко општине до државних органа. Такође, пожељно је радити и апликације разним међународним организацијама и фондацијама које би се могле појавити као потенцијални донатори бесповратних средстава.

Један од битних императива је свакако развијање свијести младих о природном и културно - историјском наслеђу. У том правцу значајне активности се требају предузети на плану валоризације и заштите постојећих природних богатстава, затим организовања културног живота младих (позоришних представа, организовање ликовних радионица, изложбе младих сликара и њихове промоције, организовање музичких школа и слично) .

На темељу извјештаја за потребе израде ЛЕАП-а које су припремили чланови радне групе и додатних материјала, пројеката и студија припремљен је акциони план.

Акциони план за омладину

Проблем	Узрок	Притисци	Стање	Утицај	Одговор
Агресивна и депресивна омладина	Недовољна брига надлежних за социјално стање и потребе младих	Недовољна брига надлежних за социјално стање и потребе младих	Социјалну политику према младима подићи на већи ниво	Агресиван начин опхођења омладине према окружењу, као и конзумирање опојних дрога чиме се жели побјећи од проблема	Успоставити сарадњу са Центром за социјални рад, полицијом и школама у погледу већег учешћа младих у борби против овисности од опојних дрога.

					<p>Фаворизовати израду и реализацију програма помоћи младима који су овисни од алкохолизма или конзумирања опојних дрога. Успоставити активну сарадњу са инспекторима, полицијом, Центром у погледу превенције кривичних дела против имовине, насиља у породици, проблема наркоманије, безбједности саобраћаја и јавног реда и мира. ЦСР треба направити социјалну карту младих који имају право да потраже социјалну помоћ и предложити пројекат социјалног збрињавања и помоћи истим.</p>
<p>Незаинтересованост младих за проблеме околине</p>	<p>Недовољно ангажовање младих кадрова и школске дјеце у политику управљања околином</p>	<p>Недовољно ангажовање младих кадрова и школске дјеце у политику управљања околином</p>	<p>Повећати ниво укључености младих у друштвени живот општине</p>	<p>Слаба заинтересованост младих за очување околине</p>	<p>Обезбиједити активно учествовање младих у креирању политике за младе на локалном нивоу</p> <p>Успоставити комуникацију и размјену</p>

					<p>информација путем интернета, презентације, радио емисија, летака, брошура, ЦД, ДВД, са општином, школама медијима, јавним и пословним сектором.</p> <p>Изградити омладински центар</p> <p>Подржати програме који млади креирају за унапређење и очување околине.</p> <p>Приближити младима важност и значај ЛЕАП-а за локалну заједницу.</p> <p>Укључивање младих у доношење одлука општинских власти кроз консултације између омладинских организација и стручних служби општине.</p>
<p>Девастирање природног и културно-историјског наслеђа</p>	<p>Недовољна едукација младих о њиховом значају</p>	<p>Недовољна едукација младих о њиховом значају</p>	<p>Развијати свијест младих култури и историјском наслеђу</p>	<p>Слаба брига младих за очување природног и културно-историјског наслеђа</p>	<p>Организовати позоришне представе за младе, ликовне радионице, школе стрипа, изложбе слика и слично у Омладинском центру</p> <p>Организовање музичких школа те приредби за младе.</p>

					Успостављање међуопштинске сарадње у БиХ и Европи с циљем размјене искустава омладинске политике. Формирати завичајну збирку као и реализовати пројекат оснивања музеја.
Омладина нема довољно мјеста за рекреацију	Мало улагање у аматерски спорт и рекреацију	Мало улагање у аматерски спорт и рекреацију	Ријешити питање спортских објеката	Незаинтересованост младих за спорт и рекреацију	Реконструкција постојећих објеката за спорт и културу Опремање физкултурних сала и свлачионица по школама и спортској дворани и унапређење садржаја Спортске дворане. Изградња базена и додатних садржаја уз базен у склопу спортске дворане. Програм подршке младим спортским талентима (како финансијска подршка кроз спортске стипендије тако и подршка клубова у којима тренирају итд.).

5.10 Медији и јавност

У циљу унапређења стања сектора медија и јавности потребно је:

Осигурати правовремене, лако доступне и за јавност разумљиве и јасне информације о стању околине, плановима заштите природе, активностима на унапређењу животне средине итд.;

Унаприједити двосмјерну комуникацију између локалне самоуправе и грађана како би се јачала еколошка свијест;

Успоставити и јачати контакт са Гатачком дијаспором како би се добили корисни савјете и искуства развијених земаља које штите околину.

Анализа стања

У протеклом периоду општина треба подузети низ активности како би се ојачао транспарентан рад и како би се његовала пракса непосредног дијалога, сарадње, уважавања и координације са грађанима. Треба усвојити Стратегију развоја општине и Стратегију партнерства Општине и грађана, садржајно је обогатити веб-страницу, проводити Закон о слободи приступа информацијама, провести Стратегију комуницирања општине и грађана, сједнице скупштине преносити путем радија. Досадашњи резултати у изградњи комуникацијских канала представљају добру стартну основу за јачање кампање којом се развија еколошка свијест.

На темељу извјештаја за потребе израде ЛЕАП-а које су припремили чланови радне групе и додатних материјала, пројектата и студија припремљен је акциони план.

Акциони план медијске промоције

Шта треба урадити	Одговорна особа - институција	Период	Буџет
Јачати медијску кампању која промовише здраву и чисту околину,	Радио Гацко, Службеник за информисање	Стално	Општина
Израдити брошуру о ЛЕАП-у, информисати	Радна група, Службеник за информисање	2010	Општина

јавност о ЛЕАП-у путем службене интернет-странице и путем Службеног гласника општине			
Организовати презентације и округле столове.	Радна група, Службеник за информисање	2010	Општина
Јачати модусе укључивања јавности и анимирања да преузме дио послова у процесу израде докумената и имплементације пројеката којима се штити и унапређује околину.	Радна група, Радио Гацко, Службеник за информисање	Стално	Општина
Израдити плакате, лого и маскоте помоћу којих ће се промовисати очување околине	Радна група, Школе, Радио Гацко, Службеник за информисање	Стално	Општина
Укључити дјецу, ученике и младе у еколошке активности како би они постали активни преносиоци	Радна група, Радио Гацко, Службеник за информисање	Стално	Општина

порука старијима по питању очувања и заштите околине			
---	--	--	--

МОГУЋИ ПРОЈЕКТИ

Обрада/третман отпадних вода урбане зоне Гацка

У циљу заштите вода на подручју општине, потребно је вршити пречишћавање отпадних вода становништва које се за сада испуштају директно у ријеку Мушницу која због тога трпи озбиљну деградацију квалитета воде. Изградити колекторску мрежу канализације на већи број становника и изградити постројење за пречишћавање отпадних вода до нивоа за испуштање у водоток Мушнице категорије које би било лоцирано низводно од општине. На постројењу ће се делимично третирати и отпадне воде из септичких јама становништва које није прикључено на канализациони систем. Капацитет постројења у првој фази би износио 3.500 ЕС а у крајњој фази даљим ширењем колекторске мреже око 5.200 ЕС. Урадити студију изводљивости за уређаје, изнаћи средства и спровести комплетни инжењеринг. Предрачунска вриједност постројења за пречишћавање је : 1,670.000 КМ.

Формирање центра за развој села

Основати један центар за развој села при Општини који би запошљавао стручњаке за пољопривредну производњу и воћарство у циљу помоћи пољопривредним произвођачима у планирању и повећању производње и пласмана производа и да служи као информациона, едукациона и развојни центар.

Пројекти побољшања комуналне инфраструктуре у мјесним Заједницама

Урадити студије изводљивости и програме имплементације пројеката на даљем побољшању инфраструктуре у појединим мјесним заједницама општине (по приоритетима) и то:

Проширење водоводне мреже и прикључење већег броја корисника водоснабдевања у приградским и сеоским насељима.

Изградња колекторске мреже сепаратног система скупљања и одводње отпадних вода приградских и руралних дијелова општине.

Приступни путеви и цесте

Модернизација (асфалтирање) локалних путева

Побољшање расвјете у граду и проширење расвјете у сеоским подручјима.

Пројекат побољшања у управљању чврстим отпадом

Програм дефинише решавање проблема у вези прикупљања, депоновања и транспорта чврстог отпада у оквиру регионалног система одлагања чврстог отпада са институционалним јачањем јавног сервиса (пројектовање система,

изградња транспортне станице, набавке контејнера, транспортних средстава, претоварно рециклажног центра и друге пратеће опреме)

Развој водоснабдијевања општине

Будући да је постојећим системом водоснабдијевања обухваћено свега око 30 % становништва ужег градског подручја, потребно је планирати пројекат и урадити студију изводљивости већег централног водовода за већи дио становништва општине. Проширити систем водоснабдијевања да буде доступан свим грађанима под истим условима. Испитати и смањити губитке воде у мрежи. Користити воду према начелу одрживог развоја.

Програм “научимо компостирати

Имплементација програма компостирања органског отпада из вртова, пољопривредне производње и домаћинства. Обезбјеђење стручњака за обуку у локалним срединама на подручју руралног дијела општине.

Уређење општинске депоније

До имплементације програма регионалне депоније, потребно је урадити програм уређења привремене општинске депоније комуналног отпада.

Регистровање и уклањање дивљих одлагалишта отпада

Направити попис дивљих одлагалишта отпада. Урадити програм уклањања отпада и санације локалитета.

Развој топлификације

Топлификација је једна од најзначајнијих мјера за елиминацију емисије загађења и очување квалитета ваздуха. Топлификацијом из Термоелектране треба обухватити постојеће котловнице и индивидуална ложишта гдје за то постоје техничко-економски услови. Урадити студију изводљивости за оптималну топлификацију и обухватити што већи број корисника и у приградском дијелу где се у индивидуалним ложиштима користи угаљ са високим садржајем сумпора.

Пилот пројекат скупљања и одвожења отпада из руралних подручја

Потребно је укључити што већи број корисника у руралним дијеловима општине у организовано скупљање отпада. Потребно је урадити приступне путеве за возила, набавити и поставити одговарајуће контејнере и едуковати становништво.

Пилот пројекат селективног сакупљања отпада

Урадити програм селективног сакупљања корисног отпада у циљу рециклирања секундарних сировина. Обавити едукацију становништва, набавити и поставити одговарајуће контејнере за поједине врсте отпада. Опремање комуналне организације са одговарајућим возилом за специјалне контејнере.

Одвожење габаритног отпада

Организовано скупљање габаритног отпада и одвожење на депонију или на мјеста прераде и кориштења.

Рекултивација деградираних рударских површина и одлагалишта

У складу са законском обавезом потребно је вршити обавезну рекултивацију напуштених рудника и одлагалишта јаловине и индустријског отпада. Ово је обавеза Рудника и Термоелектране.

Израда студије праћења ризика околине по здравље становништва

Пројекат би изводио Завод за јавно здравство и Дом здравља са локалним амбулантама.

Омладински центар

Млади имају потребу за оснивањем њиховог центра са одређеним креативним садржајима како би унаприједили међусобну комуникацију и повезивали се кроз разне индивидуалне интересе (учење страних језика и компјутера, музика, позориште, омладинске новине, дебатни клубови, фото клубови...) развијајући свијест заједништва, а у исто вријеме повезивали се са сличним клубовима изван општине, промовишући своју заједницу.

Успостава информационог центра

Успостава Система управљања информацијама који омогућава правовремен и слободан приступ информацијама свим грађанима који за то имају потребу. За сада, приступ информацијама на подручју Општине је отежан због недовољно развијене информатичке подршке активностима Општине, те непостојања ефикасног система комуникације са грађанима.

Мањи пројекти

Регистрација (катастар) септичких јама становништва, њихово стање и санација. Док је на колекторски систем одводње отпадних вода прикључено само око 4.000 становништва градске зоне, чак око двије трећине општине користи септичке јаме за фекалне отпадне воде. Септичке јаме су најчешће преоптерећене односно грађене без пројектне документације и зато неусловне и потенцијални извор заразе. Пројектом би се извршио попис септичких јама и извршио увид у њихово стање након чега би се урадио програм санације са приоритетима.

Контрола квалитета воде индивидуалних извора водоснабдијевања

Потребно је урадити попис индивидуалних извора водоснабдијевања, сагледати њихово стање и урадити анализе квалитета воде. Опремити покретну лабораторију за испитивање основних параметара квалитета воде на терену и узети узорке за лабораторијске хемијско-бактериолошке анализе. Опремити и кадровски ојачати лабораторијску контролу квалитета воде код комуналног предузећа и Завода за јавно здравство. Урадити потребну дезинфекцију и обучити становништво.

Санирање загађених индивидуалних извора водоснабдијевања

Регистровати загађена изворишта индивидуалног водоснабдијевања и имплементирати програм санације (дезинфекције). Ако је могуће утврдити и елиминисати изворе загађења.

Изградња парка за рекреацију са бициклистичком и трим стазом

Одредити локацију и изградити потребне садржаје за рекреацију становништва у градској зони.

Изградња забавног парка и игралишта за најмлађе

Пилот пројекат еко школе

Одабрати једну основну школу на подручју Општине која би испунила услове за тзв. “еко школу”. Обучити наставнике и учитеље и осмислити програме активности за текућу школску годину.

Јачање невладиног сектора за заштиту животне средине

Основати невладину организацију за заштиту животне средине.

Пројекат еколошке едукације младих

Еколошка едукација са правилним информисањем представља превентиву у заштити и очувању околине и веома је важна у спречавању нежељених ефеката по околину.

Пројекти радио емисија са еколошким порукама

Пројекте реализовати у сарадњи са школама, наставницима, педагозима и стручњацима из појединих области животне средине.

Агенција за локални развој општине

Поменути агенцију треба да има свака локална средина а њен задатак је да са аспекта струке и природних потенцијала поједине локалне средине доприноси општем развоју друштва.

Акциони План промоције ЛЕАП- а за 2010 годину

	Основна активност	Вријеме реализације		Одговорна особа/особе
		Почетак	Завршетак	
1.	Састанци радне групе/ 1 мјесечно	Мај 2010	Септембар 2010.	ССС за односе са јавношћу
2.	Састанак са представницима локалне управе и изабраним званичницима Промоција ЛЕАП-а	Мај 2010.	Мај 2010.	ССС за односе са јавношћу
3.	Израда летака	Мај 2010.	Мај 2010.	ССС за односе са јавношћу
4.	Дистрибуција летака	Мај 2010	Септембар 2010.	ССС за односе са јавношћу
5.	Радио емисија	Мај 2010.	Мај 2010.	ССС за односе са јавношћу
6.	Огласи на радију	Мај 2010	Septembar 2010.	ССС за односе са јавношћу
7.	Јавна трибина МЗ Гацко Јавна трибина МЗ Автовац	Мај 2010.	Мај 2010	ССС за односе са јавношћу
8.	Јавна трибина МЗ Брљево Јавна трибина МЗ Кула	Јун 2010.	Јун 2010.	ССС за односе са јавношћу
9.	Јавна трибина МЗ Фојница Јавна трибина МЗ Наданићи	Јул 2010.	Јул 2010.	ССС за односе са јавношћу
10.	Јавна трибина МЗ Врба Јавна трибина МЗ Степен	Август 2010.	Август 2010.	ССС за односе са јавношћу
11.	Извјештаји са јавних трибина	Мај 2010	Септембар 2010.	ССС за односе са јавношћу
12.	Радио емисија	Септембар 2010.	Септембар 2010.	ССС за односе са јавношћу

